

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
кафедра практики англійської мови і методики її навчання

“До захисту допускаю”

завідувач кафедри практики англійської мови
і методики її навчання

кандидат філологічних наук, доцент

_____ Віра СЛІПЕЦЬКА

“ ____ ” _____ 2025 р.

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Спеціальність: Середня освіта. Мова та література

(Англійська мова та зарубіжна література)

Освітня програма: Середня освіта (Мова і література (англійська))

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – Магістр середньої освіти. Вчитель англійської та
зарубіжної літератури

Автор роботи Олексій Іван Анатолійович _____

підпис

**Науковий керівник кандидат філологічних наук,
доцент Гутиряк Оксана Ігорівна _____**

підпис

Дрогобич, 2025

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Зав. кафедрою:

Завдання

на підготовку магістерської роботи

1. Тема: Організація самостійної роботи учнів основної школи на уроках англійської мови
2. Керівник: Гутиряк Оксана Ігорівна
3. Студент: Олексій Іван Анатолійович
4. Перелік питань, що підлягають висвітленню у кваліфікаційній роботі
 - розкрити теоретичні основи організації самостійної діяльності учнів;
 - визначити форми організації самостійної діяльності учнів основної школи на уроках іноземної мови;
 - дослідити ефективні методи організації самостійної роботи під час вивчення іноземної мови;
 - обґрунтувати педагогічні умови організації успішної самостійної діяльності учнів основної школи на уроках іноземної мови.
5. Список рекомендованої літератури
 1. Басай Н.П. Підручник як засіб керування самостійною роботою старшокласників з іноземної мови. *Збірник наук. пр. «Проблеми сучасного підручника»*. 2013. С. 46–52.
 2. Бурак В. Самостійність навчання як сучасний дидактичний принцип. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технічної освіти*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. Вип. 4 (II). С. 11–16.
 3. Буряк В. К. Керівництво самостійною роботою учнів у навчальному процесі. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2001. Вип. 3. С. 135–145.
 4. Вовк Н.А. Сутність поняття «самостійна робота» та вимоги до її організації. *Мови та літератури у полікультурному суспільстві*. 2017. С. 108–110.
 5. Методика навчання іноземної мови : Навчально-методичний посібник (до курсу «Методика навчання іноземної мови») / О. В. Казанжи. Миколаїв, 2019. 227 с.
 6. Полякова В.Я. Зміст і сутність самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи. Матеріали науково-практичної конференції Криворізького педагогічного інституту. Кривий Ріг: КДПУ, 2020. С. 112–117.
 4. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник. – 2-е вид., випр. і перероб. / кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2002. 328 с.

№	Назва етапу	Термін виконання	Термін звіту перед керівником, кафедрою
1.	Вивчення та аналіз літератури з теми	Листопад – січень	Січень
2.	Організація та проведення експериментального дослідження	Лютий – травень	Травень
3.	Узагальнення результатів дослідження	Травень – вересень	Вересень
4.	Оформлення магістерської роботи	Жовтень – листопад	Листопад

7. Дата видачі завдання 06.11.2024 р.

8. Термін подачі роботи керівнику 25.11.2025 р.

9. З вимогами до виконання кваліфікаційної роботи і завданням ознайомлений _____

10. Керівник _____

ЗАХИСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ
«Організація самостійної роботи учнів основної школи
на уроках англійської мови»

Оцінка за стобальною шкалою: _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____

Коротка мотивація захисту:

[illegible]

Дата _____	Голова ЕК _____ підпис	_____
	Секретар ЕК _____ підпис	_____

АНОТАЦІЇ

Олексій І.А. Організація самостійної роботи учнів основної школи на уроках англійської мови.

У магістерській роботі розглянуто теоретичні та прикладні аспекти організації самостійної діяльності учнів основної школи на уроках іноземної мови. Проаналізовано форми організації самостійної діяльності учнів основної школи на уроках іноземної мови. Доведено ефективність застосування в умовах школи таких форм, як урок-лекція, урок-семінар, урок-діалог, урок-диспут, урок творчості.

Досліджено методи організації самостійної роботи під час вивчення іноземної мови. Наголошено, що методи діяльності педагога (під час вивчення іноземної мови) обов'язково повинні поєднуватись із методами самостійної роботи самої дитини, оскільки методи організації (та самоорганізації) самостійної навчальної роботи нині відіграють набагато важливішу роль, ніж методи зовнішнього контролю чи способи педагогічного впливу, спрямовані на зовнішнє стимулювання інтересу до навчальної діяльності, почуття обов'язку та відповідальності. Вивчення іноземної мови передбачає застосування (навіть в межах традиційної класно-урочної системи) таких методів, як пошукові, творчі, які володіють великим потенціалом розвитку самостійності і творчості.

Визначено та обґрунтовано психолого-педагогічні умови успішної організації самостійної діяльності учнів на уроках англійської мови: мотивація самостійної навчальної діяльності, реалізація ефективних засобів навчання, позитивний психологічний клімат, профілактика труднощів, педагогічна реалізація контролю та оцінювання.

Ключові слова: самостійність, самостійна робота, уроки англійської мови, учні, вчитель, форми, методи, засоби.

Oleksii I.A. Organization of Independent Work of Lower Secondary School Students in English Language Lessons.

In the master's thesis, theoretical and applied aspects of organizing independent activity of lower secondary school students in foreign language lessons are examined. The forms of organizing independent activity of lower secondary school students in foreign language lessons are analyzed. The effectiveness of applying such forms in school settings as lecture lessons, seminar lessons, dialogue lessons, debate lessons, and creative lessons has been proven.

The methods of organizing independent work during foreign language learning have been studied. It is emphasized that the teacher's methods (in foreign language learning) must necessarily be combined with the methods of independent work of the child, since methods of organizing (and self-organizing) independent learning activities now play a much more important role than methods of external control or pedagogical influences aimed at externally stimulating interest in learning activities, a sense of duty, and responsibility. Learning a foreign language presupposes the use (even within the traditional classroom-lesson system) of such methods as inquiry-based and creative ones, which possess great potential for developing independence and creativity.

The psychological and pedagogical conditions for the successful organization of students' independent activity in English language lessons have been defined and substantiated: motivation for independent learning activity, implementation of effective teaching tools, a positive psychological climate, prevention of difficulties, and pedagogical implementation of control and assessment.

Keywords: independence, independent work, English language lessons, students, teacher, forms, methods, means.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ.....	11
1.1. Самостійна діяльність учнів як головна умова демократизації навчання.....	11
1.2. Сутність педагогічної взаємодії при організації самостійної діяльності.....	14
1.3. Значення розвитку ініціативності і творчості для реалізації перетворювальної діяльності.....	19
1.4. Діяльнісний підхід до організації самостійного навчання учнів основної школи.....	26
 РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ШЛЯХИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	33
2.1. Психолого-педагогічні передумови успішної організації самостійного навчання.....	33
2.2. Форми організації самостійної діяльності учнів основної школи на уроках англійської мови.....	43
2.3. Реалізація методів самостійного навчання при вивченні англійської мови.....	49
 ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Будь-яка система освіти, як і педагогічна наука, відображає потреби суспільства, а значить, в основу життєдіяльності вкладає ідею побудови гуманного суспільства, ідею формування Української держави та утвердження в ній демократичної системи правління. Це означає, що всі складові української освіти повинні узгоджуватися з духовними й національними цінностями українського народу, нашими виховними традиціями та інтересами держави. Разом з тим, українська система освіти повинна бути спрямована на майбутній розвиток і стратегічні завдання держави, забезпечуючи передумови для демократичного навчання та формування громадянської свідомості, почуття власної національної гідності. Таке виховання означає відмову від зовнішнього тиску, зовнішнього контролю і орієнтується на розвиток внутрішнього самоконтролю людини.

Педагогічна наука повинна, безумовно, сприяти суспільному прогресу, забезпечувати інтереси усіх людей, їх духовний ріст та соціальне вдосконалення. Вона повинна включитися у загальне пізнання людини, її природи, повернутися обличчям до людини, до вивчення її потреб та особливостей. Тому фундаментом педагогічної теорії має стати педагогічна антропологія. Однак педагогіка повинна пізнати людину у всіх її зв'язках і відношеннях, а для цього визнати самоцінність людської особистості, пріоритет морально-духовних цінностей.

Ключовим аспектом модернізації освіти є втілення її гуманістичної сутності, зосередження уваги на духовних цінностях. Заклади освіти мають утверджувати самоцінність особистості, враховувати індивідуальні особливості учнів, виховувати любов і милосердя до людей, працьовитість, гідність, наполегливість, ініціативність та творчість. Це також передбачає створення найсприятливіших умов для розкриття й розвитку здібностей кожної людини, її самовизначення та самореалізації, а також подолання формалізму й відсутності мотивації до навчання.

Мета та завдання освіти і виховання сьогодні передбачають фундаментальну підготовку до самостійного життя і професійної діяльності на основі всебічного гармонійного розвитку особистості, створення сприятливих умов для отримання освіти та розвитку морально-вольових, інтелектуальних і естетичних рис особистості. Дана мета включає також виховання якостей громадянина, патріота, сім'янина, виховання з урахуванням статі, інших особливостей, зміцнення здоров'я, формування високої фізичної культури.

Для того, щоб враховувати мету сучасної освіти в усіх документах, програмах, посібниках, реалізувати її на практиці стосовно різних вікових груп, потрібні такі нові освітні технології, які б визначили зміст, методiku, засоби, шляхи досягнення очікуваних результатів.

Вимоги навчальних планів та програм закладів загальної середньої освіти повинні бути глибоко диференційовані і посилені для всіх учнів. Школа має забезпечувати високий рівень освіти, дбати про формування повноцінної людини, розвиток її творчого потенціалу та національного самоусвідомлення, прищеплення їй гуманістичних засад поведінки, національної та конфесійної толерантності тощо. Тут може здійснюватися формування класів (груп) відповідно до нахилів і інтересів учнів, проте обов'язковим залишається ґрунтовне опанування усіх предметів. В останні роки помітним є введення інтегрованих курсів.

Отже, передусім необхідно індивідуалізувати процес навчання й виховання, враховуючи особливості кожної особистості та забезпечуючи умови для розвитку її здібностей у вибраній сфері діяльності. У такому разі виконувані нею функції сприятимуть повній самореалізації в житті.

Зміни в освіті мають глибокий зміст і вимагають підготовки педагога, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, виступає активним суб'єктом особистісного й професійного розвитку та здатний досягати нових педагогічних цілей. У цьому контексті його роль полягає не лише в передачі знань між поколіннями, а й у втіленні культури та загальнолюдських цінностей, у

становленні як носія ідей державотворення й демократичних перетворень. В умовах оновленого освітнього простору України педагог має володіти вмінням працювати в ситуації вибору педагогічної позиції, технологій, навчальних матеріалів, змісту та форм навчання. тощо.

На важливість проблеми організації самостійної діяльності наголошували такі відомі українські педагоги, як Г. Ващенко [12], А. Волошин, С. Русова та В. Сухомлинський [52]. У сучасній педагогіці організація самостійної діяльності у процесі навчання важливе місце займає у дослідженнях таких науковців, як В. Буряк [7], [8], [9], О. Вишневський [15], [16], Н. Вовк [17], О. Кобрій [15], М. Чепіль [15] та ін.

Проблемі самостійної роботи учнів під час вивчення іноземної мови присвятили свої публікації Н. Басай [5], А. Гордєєва [21], М. Гулич [22], О. Жало [27], Я. Міняйло [42], Т. Токарева [54], І. Чорновіл [55] та ін. У них фрагментарно розглядаються психолого-педагогічні основи, методи та засоби організації самостійної діяльності учнів в процесі вивчення іноземної мови.

Актуальність проблеми організації самостійної діяльності учнів основної школи на уроках англійської мови, недостатня представленість її в педагогічній теорії та практиці зумовили вибір об'єкту, предмету дослідження, його мети і завдань.

Об'єкт дослідження – процес організації самостійної діяльності учнів під час вивчення іноземної мови.

Предмет дослідження – педагогічні умови та методичні шляхи організації самостійної діяльності учнів основної школи у процесі вивчення іноземної мови.

Мета дослідження – визначити педагогічні умови організації самостійної навчальної діяльності учнів основної школи під час вивчення іноземної мови.

Мета передбачає виконання таких **завдань**:

- розкрити теоретичні основи організації самостійної діяльності учнів;
- визначити форми організації самостійної діяльності учнів основної школи на уроках іноземної мови;

– дослідити ефективні методи організації самостійної роботи під час вивчення іноземної мови;

– обґрунтувати педагогічні умови організації успішної самостійної діяльності учнів основної школи на уроках іноземної мови.

Методи дослідження: конкретно-пошуковий (аналіз науково-педагогічної та методичної літератури з проблем організації самостійної діяльності та технології модульного навчання); логіко-синтетичний (порівняльний аналіз, систематизація та узагальнення положень педагогічної, психологічної, довідкової літератури, методичних розробок педагогів-практиків); емпіричний (спостереження за організацією навчального процесу на уроках англійської мови, анкетування, бесіди з учнями, аналіз учнівських робіт); вивчення і узагальнення найкращого досвіду роботи педагогів.

Практичне значення дослідження полягає у обґрунтуванні психолого-педагогічних умов організації самостійного навчання на уроках англійської мови, ефективності та доцільності його використання. Основні його положення і висновки можуть бути використані при складанні програм з англійської мови в контексті формування в учнів основної школи навичок необхідних для самостійної роботи. Результати магістерської роботи можуть стати у нагоді студентам при підготовці курсових та магістерських робіт.

Апробація результатів дослідження реалізовувалася шляхом їхнього обговорення на засіданнях кафедри практики англійської мови і методики її навчання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Матеріали та основні результати магістерської роботи доповідалися Міжнародній науково-практичній конференції «Наука, освіта і суспільство в умовах змін: виклики та інновації» (10 жовтня 2025, Кременчук).

Тема доповіді: «Сутність педагогічної взаємодії при організації самостійної діяльності учнів».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (60 найменувань) та 3 додатків.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

1.1. Самостійна діяльність учнів як головна умова демократизації навчання

Подолання авторитарних тенденцій – конкретний прояв демократичності освітнього процесу. Проте це не передбачає буквальної боротьби з тими, хто сповідує авторитарний стиль мислення. Необхідна делікатна робота для підтримки демократичних змін у житті, формування демократичних позицій та обґрунтування їх логічності й доцільності, без приниження гідності людини. Людина завжди залишається величною, навіть якщо помиляється чи вчиняє неправильно.

Створення умов для розвитку самостійності та ініціативності завжди є реальним проявом демократичних перетворень. Адже це сприяє значно більшій автономії та досягненню високих результатів у роботі. Проте найважливішим результатом самостійної роботи – формування почуття відповідальності за виконану справу. Потреба у самовихованні також веде за собою відповідальність за результати свого виховання.

Перспективні напрями оновлення всіх сфер освітньої діяльності значною мірою залежать від спрямованості на творчість, що передбачає увагу до оригінальних рішень і нестандартних підходів. Педагог завжди повинен заохочувати прагнення бути несхожим на інших. Відмова від стандартизованих підходів та прагнення до нестандартних рішень є також важливою ознакою розвитку та вдосконалення.

І ще один результат демократичних перетворень в освіті – це високий рівень самоповаги учасників освітнього процесу, оптимістична атмосфера в їхньому середовищі, сформований механізм самоконтролю, без якого неможлива

повноцінна реалізація людини та формування демократичних стосунків з іншими особистостями.

Молодші школярі оволодівають розгорнутою навчальною діяльністю (уміння вчитися), набуваючи за допомогою набуття організаційних, мовленнєвих, пізнавальних і контрольно-оцінних умінь та навичок, набуття власного досвіду поведінкових норм в соціумі та природному оточенні, співпраці в різних видах діяльності. Освітні результати школи на цьому рівні включають сформовані читацькі та мовленнєві навички, вміння рахувати, системні знання про навколишній світ і його взаємозв'язки, розвинене мислення, пам'ять та уяву, сенсорні вміння, усвідомлене ставлення до праці, поцінування мистецтва та здоров'я, а також уміння виконувати прості творчі завдання [34, с. 45]. Основна школа забезпечує базову освіту, яка слугує основою загальноосвітньої підготовки всіх учнів, формує їхню готовність до вибору та реалізації подальшої освітньої траєкторії та спеціалізації навчання [34, с. 46].

Старша школа (10–12 класи) становить завершальний етап здобуття повної загальної середньої освіти, під час якого остаточно формується цілісне уявлення про світ, закріплюються навички пізнавальної та комунікативної діяльності, уміння здобувати інформацію з різних джерел, опрацьовувати її та застосовувати на практиці [19, с. 46].

Старша школа здебільшого має профільний характер, що забезпечує сприятливіші умови для диференційованого навчання та врахування особистісних відмінностей розвитку учнів, які насамперед відрізняються індивідуальним поєднанням своїх здібностей. У цьому контексті доцільним є поглиблене вивчення певних навчальних предметів, а також широке впровадження курсів за вибором і факультативів.

Формування профілю навчання передбачає врахування освітніх запитів учнів, кадрового потенціалу та матеріально-технічної бази освітнього закладу, а також соціокультурного й виробничого контексту, перспектив подальшого здобуття освіти випускниками. Залежно від специфіки діяльності окремого

навчального закладу профільне навчання може бути організоване як на рівні всієї школи, так і в окремих класах чи групах. Водночас можливе функціонування шкіл і класів із загальноосвітнім, непрофільним спрямуванням.

Ні дитина, ні доросла людина не може бути засобом досягнення якихось намірів, “гвинтиком” у системі суспільних відносин. Вона є суб’єктом, який сам формує свій власний життєвий шлях і свідомо провадить свою діяльність.

У школі чи в іншому навчальному закладі людина не повинна втрачати своє право на активну діяльність, право вибору. Вона не має виступати об’єктом педагогічного впливу, підкорятися авторитету викладача, залишатися пасивним слухачем і споживачем готових знань.

Психологи вважають, що потреба бути суб’єктом, почувати себе активною особистістю визначається двома тенденціями розвитку дитини: бути несхожим на інших, виявляти унікальність, самостійність поведінки, робити «по-своєму» і бути важливим для інших людей, брати участь у їх житті. Орієнтація на унікальність проявляється у нестандартній поведінці дитини, робить дитину привабливим партнером у спілкуванні для ровесників і дорослих. Орієнтація на свою важливість і «потрібність» дозволяє дитині брати повноцінну участь у спільних справах, сприяє прилученню до цінностей і засобів людської життєдіяльності [23, с 76].

Вважається, що суб’єкт володіє правом вибору, правом щось вирішувати. Однак сама активність не є критерієм суб’єктності. Суб’єкт не може бути лише присутнім при чийсь роботі або асистентом. Він сам повинен усвідомлювати свою роль, будувати шляхи вирішення проблеми, розподіляти час, прогнозувати результати і т. ін. Основними показниками статусу суб’єкта є самостійність, ініціативність і творчість.

Суб’єкт може діяти як вільна та самостійна особистість лише тоді, коли перебуває в позиції активного ініціатора власної діяльності. Ефективність його дій визначається ступенем особистої залученості у процес діяльності. Вона

розпочинається тоді, коли людина сама усвідомлює обмеженість наявних засобів і намагається віднайти нові способи і нові засоби [23, с. 78].

Самостійна діяльність дитини чи дорослого є ключовою умовою формування особистості як суб'єкта демократичних взаємин. Її результативність зумовлюється рівнем самоорганізації, саморозвитку та самоосвіти. Підсумком такої діяльності стає здатність ефективно долати різноманітні життєві ситуації та постійно особистісно зростати.

Не всяка самостійна діяльність веде до бажаного результату. Низьким розвивальним потенціалом володіє репродуктивна праця, навіть якщо вона цілком самостійна. Натомість орієнтація на самостійну пошуково-творчу і творчу діяльність забезпечує умови для повноцінного становлення творчої особистості [15, с. 153].

Нарешті, в процесах сучасного виробництва і суспільного життя діяльність людини не мислиться як ізольована від діяльності інших людей. В це поняття входить також її здатність поєднувати свою діяльність з діяльністю інших людей, і робити це свідомо, в рамках єдності цілей, які стають її власними. Тому в ряді випадків самостійна робота нетотожна поняттю «індивідуальна». Вона повинна бути також колективною (робота в групах, робота в парах тощо). Хоч при цьому слід максимально враховувати індивідуальні можливості кожного учня.

1.2. Сутність педагогічної взаємодії при організації самостійної діяльності учнів

Демократичний навчально-виховний процес передбачає статус суб'єкта для кожного учасника цього процесу, в тому числі для педагога [15, с. 33]. Він також не повинен бути виконавцем чийхось інструкцій чи вказівок. Його функції полягають не у тому, щоб усе зробити замість дитини і досягти виконання завдання.

Головним у навчально-виховному процесі є як особистість дитини, так і особистість педагога, їх взаємозв'язки між собою. Навчально-виховний процес повинен створити такі умови, щоб дитина виконала своє завдання сама, а отже, організувати її діяльність, що є значно важче і потребує більшої майстерності. Однак така організація діяльності (дитини чи дорослого) сприяє її ефективності, забезпечує її високу результативність.

Роль педагога як організатора і «режисера» (О. Вишневський) навчально-виховної діяльності означає вплив не безпосередньо на дитину чи дорослого, а на її чи його процес діяльності. Це означає допомогу у здобутті інформації, презентацію інформації, презентація об'єкта діяльності, вибір із врахуванням особливостей кожного учасника педагогічного процесу, а також стимулювання та оцінювання його діяльності, що виражається у забезпеченні посібниками, методичними матеріалами, інструкціями і т. ін.

Функції педагога полягають у непомітній допомозі в організації самостійної діяльності. Стимулювання самостійної діяльності дитини виявляється у постановці значущих завдань, у формі пропозицій, підказок, побажань, прохань, за допомогою жестів, міміки, інтонації. Допомога у розв'язанні задачі має бути ненав'язливою і настільки непомітною, щоб дитина повірила у свої можливості [15, с. 49].

Педагог, як і дитина, повинен бути творчою особистістю. У його практиці недопустимі шаблонність, стандартність. Він має бути прикладом у житті і намагатися кожного разу сприймати ситуацію як нову, нетрадиційно, однак вміло і майстерно вирішувати її.

Педагог у своїй діяльності також повинен бути вільним, не затиснутим рамками програми чи вказівок. Йому повинні довіряти. Лише вільна, а не підневільна праця, без страху бути покараним допоможе забезпечити позитивні зрушення у навчанні і вихованні.

Вихідним моментом управління діяльністю є визначення мети і формування позитивного ставлення до діяльності, а також обов'язку і

відповідальності. Разом з тим управління не повинно сковувати ініціативу дітей, а ставити їх у позицію активного самоуправління (допомагати ставити мету, планувати, шукати способи виконання тощо).

Елементами діяльності педагога є планування, стимулювання, організація, регулювання, коригування діяльності, контроль за її виконанням, аналіз, оцінювання, а елементами діяльності дитини, учня чи дорослої людини є планування своєї роботи, пошук стимулів до діяльності, самоорганізація, виконання, емоційно-вольове підкріплення успіхів у роботі, самокоригування, самоконтроль, самооцінка, самоаналіз [31, с. 7].

Формування у дітей чи дорослих потреби у навчально-виховній діяльності і самого уміння здійснювати її вносить великий вклад у їх розвиток. Слід зазначити, що психологи вважають доцільним переміщення мотивів із сфери споживання у сферу творчої діяльності, на розвиток креативності та самореалізації (О.Леонтьєв). Це підносить людину до справді людського, зливає з життям інших людей [23, с. 77].

Оскільки педагогіка орієнтується на завтрашній день, то вона повинна покликати до життя ті процеси у структурі особистості, які лежать в її зоні найближчого розвитку і щоби способи засвоєння інформації цілком були спрямовані на розвиток.

У вихованні важливо, щоб людина, яка виконує роль педагога, не виявляла тиску на співучасників виховного процесу, діяла ненав'язливо, делікатно, не привласнювала собі функції судді, контролера чи наглядача. До того ж педагог сам повинен бути прикладом для наслідування і у стосунках з іншими людьми виявляти щирість, чесність, порядність і, що дуже важливо, бути авторитетним, таким, що викликає довір'я [15, с. 49].

Гуманізація школи ставить перед педагогами завдання бути прикладом моральної поведінки, усвідомлювати межу між добром і злом. О.Гуменюк вважає, що усвідомлення межі між добром і злом є фундаментальним законом та

передумовою духовності, моралі, педагогіки, на яких ґрунтується гуманність особистості [24, с. 18].

В обов'язки педагога входить не прямо впливати на дитину чи дорослу людину, а кожного разу визначати умови, які б забезпечували бажане вирішення ситуації, які б допомагали ставати кращим. Отже, вплив педагога на людину завжди опосередкований. Змінюючи умови, навколишнє середовище, педагог якраз і здійснює той непомітний виховний процес, що забезпечує позитивні зрушення у свідомості і поведінці людини.

Якщо обидва учасники навчально-виховного процесу наділені статусом суб'єкта власної діяльності, то їхні функції розділені [16, с. 28 – 40]. Кожен з них має свою сферу діяльності, яка передбачає наявність об'єкта (для кожного інший), певного типу зв'язків з даним об'єктом. Так, дитина чи дорослий, які включені у навчально-виховний процес, мають статус суб'єкта і через триєдиний зв'язок, який полягає у навчанні, розвитку і вихованні, впливають на об'єкт, взаємодіють з ним (у даному випадку об'єктом є предмет діяльності).

Педагог, користуючись своїм статусом суб'єкта, здійснює свою ділянку роботи, тобто організовує навчально-виховний процес. Об'єктом для його діяльності виступає весь навчально-виховний процес, точніше взаємодія дитини чи дорослого з предметом діяльності.

У випадку розмежування функцій педагога та учнів змінюються також і їхні взаємини та характер спілкування. Взаємодія між ними стає збалансованою, без ризику порушення гармонії у стосунках у будь-який бік. Це дійсно демократична форма співпраці, яка, визнаючи відмінності у життєвому досвіді й рівні знань, водночас передбачає рівність у правах, а отже на взаємоповагу, довіру, доброзичливість один до одного і взаємну вимогливість.

Таке партнерство, співпраця двох суб'єктів визначають оптимальну структуру (побудову) навчально-виховного процесу, коли дитина чи дорослий мають можливість діяти самостійно, а педагог зберігає за собою функцію управління. До того ж такі взаємини передбачають, що дитина чи дорослий є

добровільними і зацікавленими соратниками педагога, однодумцями, рівноправними учасниками навчально-виховного процесу. І стосунки між ними доброзичливі, людяні [18, с. 67].

Життя і досвід деяких педагогів взяли за основу побудову рівноправних і гуманних стосунків з учнями, студентами, забезпечили взаєморозуміння і взаємовимогливість у їхній співпраці. Ці педагоги реалізували на практиці ідею співробітництва і забезпечили її гармонію з усіма елементами навчально-виховного процесу. Ідея співробітництва з дітьми, яка так чітко прозвучала у творчості В. Сухомлинського, стала реальністю лише в часи перебудови суспільства [52, с. 120].

Педагогіка співробітництва, заснована на ідеї партнерської взаємодії та створена на протигау авторитарній офіційній педагогіці, довела, що вона є не тільки досвідом окремих педагогів-новаторів і творчих учителів, а й має потенціал стати масовою, поширеною та щоденною практикою навчання.

І така практика переконливо довела можливість і необхідність перебудови взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу, що у свою чергу вимагає забезпечення статусу суб'єкта тим його учасникам, які були безправними, незахищеними, підпорядкованими цілковитій волі педагога. Лише побудова рівноправних, демократичних, партнерських, суб'єктно-суб'єктних стосунків між педагогом і дітьми чи дорослими дозволить перейти до нового типу взаємодії, до гармонії у житті, до злагоди і миру у стосунках учасників педагогічного процесу.

Практика педагогів-новаторів доводить, що діти можуть полюбити школу, а студенти – вуз, що навчально-виховний процес може бути бажаним, цікавим, що навчальний заклад і педагог не викликають страху перед ними. Лише побудова демократичних, рівноправних, партнерських взаємин між педагогом і учнями/дітьми та дорослими відкриває шлях до нового типу спілкування, гармонії в житті, злагоди й миру між усіма учасниками освітнього процесу. Досвід педагогів-новаторів підтверджує, що діти можуть щиро любити школу,

студенти – свій навчальний заклад, що навчально-виховний процес здатен стати привабливим і цікавим, а педагог може виявитися постаттю, яка не викликає страху. Уміння вибудовувати стосунки на засадах рівності, партнерства й дружби, коли обидві сторони мають спільні інтереси, радять та підтримують одне одного – цілком реальна можливість, а не недсяжна мрія. Однак наскільки повна і щира буде така взаємодія, наскільки природно буде забезпечуватися статус суб'єкта для дитини чи дорослого, які бажають прилучитися до педагогічного процесу, залежить від педагога, від його майстерності, від його особистості. Саме він перший запропонує нову взаємодію, новий тип спілкування і поведе за собою інших.

1.3. Значення розвитку ініціативності і творчості для реалізації перетворювальної діяльності

Діяльність кожної людини спрямована на засвоєння знань про навколишнє середовище, його вдосконалення і пристосування до нього. Аналогічно у навчально-виховному процесі присутні навчання, розвиток і виховання.

Усе починається з інформації. І в житті, і конкретно у навчанні інформація стає базою для подальшої діяльності. Внаслідок засвоєної інформації людина може цікавитися іншою інформацією, оволодівати способами її здобування, використовувати для поліпшення умов проживання, для використання середовища у своїх цілях, для вдосконалення своєї моделі поведінки.

Типова технологія навчання і виховання фабрикує особливий тип особистості – інтелектуального споживача. Педагоги постачають дітей чи дорослих інформацією, не турбуючись, чи потрібна вона їм, без їхніх запитань і пропозицій. За влучним висловленням О. Леонтьєва, відбувається зубожіння душі при збагаченні інформацією. Перевантаження інформацією пригнічує інтелектуальну діяльність дитини чи дорослого [51, с. 40].

Оскільки у житті людині часто доводиться вирішувати нестандартні ситуації, то їй не можна робити ставку на інформованість. Для активного й

змістовного життя людині необхідні не лише знання, а передусім здатність творчо розв'язувати проблеми, досвід емоційно-вольового ставлення до інформації.

Досвід засвоєння інформації [34, с. 45] кожного разу стає базою для подальшого навчання. Інформація, як наголошують сучасні педагоги, повинна бути базовою у навчально-виховному процесі, але не заповоняти весь навчально-виховний процес, залишати простір для творчої діяльності, яка б задовольняла потреби людини у творчому підході до життя.

Важливою особливістю діяльності суб'єкта є самостійність у її реалізації. Тому у технології такої діяльності повинно знайти місце самостійний вибір, самостійні дії, вчинки суб'єкта і відповідальність за них. А для включення у самостійну діяльність потрібний пошук саме значущої для суб'єкта діяльності, який би забезпечував здатність до саморозвитку.

Суб'єкт завжди використовує свої можливості на свій розсуд. Однією з особливостей навчально-виховної роботи також є її творча специфіка, творчий характер, що значить її орієнтація на перетворення дійсності та отримання нового результату. Тому для повноцінної діяльності особистості надзвичайно важливою є потреба експериментувати з матеріалом, знаходити в ньому спільне й відмінне, особливе, встановлювати взаємозв'язки та взаємозалежності, а також мати свободу у виборі часу, змісту, способів і методів виконання дій.

Сутність розвитку і розвивального навчання висвітлює вчення Л. Виготського про «зону найближчого розвитку». Він пропонує не обмежуватися фіксацією уже досягнутих інтелектуальних можливостей дитини, а вірити, що в процесі співпраці з дорослими дитина зуміє розширити їх.

Л. Виготський вважає, що діти мають дві зони розвитку: актуального розвитку та найближчого розвитку. Перша – зона актуального розвитку – рівень, який дитина вже опанувала, характерний для її віку. Він визначається тим, що уже виконується чи може бути виконано дитиною самостійно. Актуальний рівень розвитку відображає зміст теперішнього життя дитини та слугує

підготовкою до її майбутнього. Зона актуального розвитку оточена широким колом – зоною найближчого розвитку, так би мовити, завтрашнім рівнем розвитку. Через деякий час зона найближчого розвитку стане зоною актуального розвитку, за якою з'явиться інший горизонт, новий завтрашній день. Процес розвитку тих чи інших функцій має деякі обмеження (в часі, природними задатками).

За Д. Ельконіним, дитина насправді не сама відкриває щось нове, а з допомогою дорослого. А дослідник О. Леонтьєв стверджує, що спілкування – це необхідна і специфічна умова, за якої індивід привласнює досягнення історичного розвитку людства [32, с. 7].

Отже, передумовою розвивального навчання є праця кожного на межі своїх можливостей. І розвиваються ті функції в людини, які напружуються, працюють з достатнім навантаженням, на межі можливостей. Сама особистість прогресує і вдосконалюється, якщо вона мобілізує свої сили (духовні, фізичні, психічні чи соціальні), активізує їх, а значить, розширюється її здатність удосконалювати зовнішнє середовище. Виходить, що для розвитку особистості треба створити умови для подолання дитиною зони найближчого розвитку, виходу за її межі. Запорукою розвитку дитини є її праця, зокрема праця на межі власних можливостей. Розвиток відбувається саме тих функцій, які активно напружуються та працюють із достатнім навантаженням, тобто наближаються до межі можливого. Людина вдосконалюється й прогресує, коли вона мобілізує свої внутрішні ресурси – фізичні, духовні, психічні, соціальні – заставляє їх працювати і тим самим підвищує здатність змінювати навколишній світ. Можемо зробити висновок, що для реалізації розвитку дитині потрібно створити такі умови, щоб вона подолала зону найближчого розвитку і, більше того, вийшла за її межі.

Розвиток завжди має творчий характер. Відомий психолог і фізіолог Н.А. Бернштейн писав про унікальність рухів, міміки дитини чи дорослого, що підтверджує перевагу творчих сил людини. Не випадково він зазначав, що

таємниця творчості полягає у збереженні юності, а таємниця геніальності – у вмінні зберегти в собі дитинство протягом усього життя. Подолати творчі потенції дитини чи молодой людини неможливо [32, с. 97].

Помітна керівна роль соціокультурного контексту розвитку, що виявляється дуже рано, а вирішальний його вплив спостерігається у дошкільному віці (на володіння найпростішими предметами і знаряддями), шкільному віці і далі (аж до формування загального стилю поведінки і діяльності). Тому у розвитку важливо прослідкувати роль спадковості і середовища (біологічного і соціального).

У життєвих ситуаціях, які доводиться постійно розв'язувати, щоразу виникає проблема пошуку відповіді на поставлені питання, вибір оптимального варіанту шляхів вирішення ситуації. Тоді поглиблюється, утверджується прийняте рішення, піддаються сумніву складені погляди, установки, складаються чи уточнюються нові, формується готовність діяти у відповідності з ними.

Отже, у навчально-виховній діяльності вся увага кожного учасника педагогічного процесу має бути зосереджена на перетворення навколишньої дійсності, точніше на творче перетворення оточення, а в результаті і самого себе. Але базою для реалізації навчально-виховної роботи є все ж пізнавальна діяльність, засвоєння інформації.

Пізнавальна і перетворювальна діяльності взаємопов'язані: пізнання світу передбачає його перетворення, а перетворення зумовлює глибше пізнання. До того ж, ці два види діяльності ніколи не зустрічаються у відокремленому вигляді. Разом з тим, пізнавальна діяльність означає здебільшого сприймання інформації, а перетворювальна передбачає таку діяльність людини, яка впливає на навколишнє середовище.

Як зазначав Г. Ващенко, сприймати значно простіше (це, так би мовити, нижчий ступінь розвитку), ніж логічно мислити або творчо фантазувати [12, с. 116]. Саме творча діяльність підпорядковує усі інші навчально-виховні

завдання. Обов'язкова присутність у навчально-виховній діяльності творчого начала передбачає забезпечення такого навчально-виховного процесу, який зорієнтований на вдосконалення оточуючої дійсності і кожної особистості.

Процес засвоєння інформації, який є вихідним, також повинен бути підпорядкованим творчому перетворенню навколишньої дійсності. Це означає, що процес засвоєння інформації обов'язково повинен супроводжуватися творчою діяльністю, творчим перетворенням дійсності, що закладене в задачах. Для ефективної організації навчально-виховного процесу слід створювати такі проблемні ситуації та завдання, які б стимулювали учнів до активного перетворення дійсності. До того ж засвоювана інформація повинна узгоджуватися із наступними творчими завданнями.

Процес засвоєння інформації буде успішним, якщо учневі даються завдання, які вимагають творчого підходу, адже готових рішень нема. Лише тоді він починає працювати по-справжньому: будувати пропозиції, шукати засоби діяльності. Отже, будь-який предмет діяльності повинен набувати для учня вигляду певної задачі, яка б направляла і стимулювала саму діяльність.

Досі мова йшла переважно про необхідність представлення у навчально-виховному процесі як процесу навчання, так і процесу розвитку. Однак перетворення навколишньої дійсності означає також таке опрацювання інформації, що допомагає її переживанню, формуванню певного ставлення до неї у вигляді переконань, поглядів, уявлень, ідеалів, смаків, вражень, почуттів. Це свідчить про активне виховання людини, яка займається перетворенням навколишнього середовища, опрацюванням інформації [15, с. 146].

Отже, повноцінне становлення особистості забезпечується лише поєднанням трьох складових навчально-виховного процесу: навчання, розвитку і виховання. І засвоєння інформації не повинно перешкоджати таким важливим процесам у формуванні особистості, як розвиток і виховання. Тому інформації не може бути стільки, щоб не залишалось достатньо часу і можливостей для

реалізації розвитку і виховання, а значить, для перетворення оточуючого середовища.

Таким чином, збалансування навчання, розвитку і виховання забезпечується шляхом використання технологій, що наближають навчально-виховний процес до природного пошуку, здобуття потрібної інформації, наукового пізнання, відкриття невідомих залежностей, опрацювання знайдених фактів тощо.

При постановці проблемних задач, завдань забезпечується експеримент, дослідження навчального матеріалу, освоєння узагальнених способів дій. Повноцінна діяльність суб'єкта в педагогічному процесі реалізується через виконання низки дій та операцій, зокрема перетворення умов задачі, моделювання її змісту в предметній або графічній формі, конкретизація моделі, контроль і оцінка [26, с. 69].

Розвиток, на думку Б. Степанишина, відбувається в умовах, коли навчальний матеріал по своїй складності вищий від можливостей дитини, бо розвиток відбувається при долатті труднощів. Саме труднощі стимулюють функціональні сили. Іноді діти самі шукають труднощів і долають їх.

Б. Степанишин, звичайно, розумів, що сама дитина не може справитися із задачами, для вирішення якої вона не готова. Поки навчальний матеріал перевищує можливості дитини, необхідно забезпечити їй допомогу. Педагог виконує роль посередника між можливостями дитини і навчальним матеріалом, який перевищує ці можливості. Він ділиться своїм досвідом, допомагає дитині активізувати свої зусилля і підняти їх до рівня складності навчального матеріалу [51, с. 41].

Однак особливо важливо значення усвідомлення педагогом багатства можливостей на ранніх стадіях розвитку дитини як засобу подолання одностороннього розвитку, засобу виявлення задатків і здібностей. Тому дитині треба забезпечити вільний пошук у тій чи іншій формі діяльності чи спілкування.

Діяльнісний підхід формально визнавався за основу формування особистості, однак на практиці не сприяв удосконаленню навчально-виховного процесу, розвитку особистості, оскільки розумівся примітивно і застосовувався в перекрученому вигляді. Він означав насправді лише необхідність включення дитини чи дорослого у спільну діяльність по виробленню суспільно цінного продукту. Він ставав часто не носієм істини, а деформації стосунків, спотворення самоврядування, строгої регламентації діяльності в рамках планування, контролю, дрібних вказівок та інструкцій про обов'язкові заходи, санкції тощо [8, с. 136].

Застосовуючи діяльнісний підхід до навчально-виховного процесу, ми повинні чітко окреслити предмет навчально-виховної діяльності, зміст її компонентів та кінцевий «продукт». Зауважимо, що якщо в життєвих подіях неможливо виділити предмет діяльності, зміст компонентів і не можна прослідкувати за реальним перетворенням людиною матеріальної чи духовної дійсності, то ці події не є діяльністю.

Принцип орієнтації на самостійну творчу діяльність учня підкреслює те, що людина повинна розвиватися у відповідності з соціальними умовами, у яких їй випадає жити, але при цьому не можна ігнорувати закони її власного буття. Насилля над свободою, зокрема над свободою думки, сковує творчі сили людини. Навпаки, тільки в умовах свободи та самостійного вибору процес її становлення відбуватиметься повноцінно та гармонійно [4, с. 51].

Дотримання принципу орієнтації на самостійну діяльність забезпечує умови, за яких учень стає суб'єктом навчальної діяльності, одержує право вибирати предмет і власні методи вирішення навчальних задач. При цьому він позбувається диктату і нагляду вчителя, діє розкуто, сміливо і свідомо. Лише через реалізацію власних цілей лежить дорога до радості праці, без чого немає мотивації.

Принцип проблемності враховує, що межа можливостей у кожної дитини індивідуальна. Якщо навчальна задача надто легка, то вона не потребує

напружень, через що фізіологічні механізми не стимулюють розвиток відповідних сфер [12, с. 53]. Його практично немає, бо розвивається лише те, що працює. Якщо ж, навпаки, задача є надто важкою, то дитина згодом перестає вірити в свої сили, стає інтелектуально немічною, формує в собі комплекс неповноцінності. У цих випадках руйнується мотивація. Праця не завершилася задоволенням, а тому їй нема бажання повторити дію.

Індивідуальне формулювання проблемного завдання для кожної дитини сприяє її залученню до пошукової чи дослідницької діяльності, активізує психічні, духовні, соціальні та фізичні сили, допомагає справитися з труднощами й самовдосконалюватися.

1.4. Діяльнісний підхід до організації самостійного навчання

Традиційно зміст освіти розуміють як інформацію (у вигляді знань, умінь, навичок), яку несуть навчальні предмети. Вважається, що збільшення об'єму інформації веде до покращення навчання і підготовки у навчальному закладі.

Підготовка спеціаліста, громадянина, особистості повинна бути гнучкою, відповідати запитам практики. Сьогодні не можна концентруватися тільки на оволодінні певним обсягом знань. Сьогодні особливо важливо вміти ефективно використовувати інформацію, критично оцінювати та самостійно осмислювати навколишні процеси та явища, знаходити творчі рішення, адаптуватись до нових обставин і виявляти здатність нестандартно розв'язувати життєві проблеми.

Сучасні довідкові ресурси та комп'ютерні технології знижують актуальність самих знань. Адже сьогодні багато завдань можна виконати за допомогою техніки, тому набагато важливішим стає вміння практично використовувати набуті знання, аніж просто їх пам'ятати, вміти обдумувати їх, мислити. Зміст освіти має бути осучаснений, адаптований до передумов інтеграції молоді у відкрите суспільство, самореалізації, активного життєвого і соціального самовираження. У ньому повинна зменшуватися питома вага готової інформації, зростати доля засвоєння способів набуття знань, формування вмінь

опрацьовувати й використовувати інформацію для особистісного розвитку та самовдосконалення, а також частка набуття власного досвіду творчого самовираження.

Ще В. Сухомлинський багаторазово підкреслював та наголошував, що ні в якому разі не можна жорстоко поводитися з дитячою пам'яттю. Таке інтенсивне використання пам'яті, коли дитину ставлять перед необхідністю вивчати цілі поеми напам'ять, заучувати багато віршів чи формул, є дуже шкідливою для молодого покоління. Адже людина не повинна відчувати себе байдужою до знань, похмурою, неповноцінною [52, с. 249].

Традиційна перевага інформації у навчально-виховному процесі ставить проблему розвантаження, звільнення його від «зайвої» інформації, а значить, проблему впорядкування змісту освіти, його перерозподілу і раціоналізації.

Багато проблем освіти зумовлені тим, що традиційний її зміст віддалений від інтересів молоді та суспільства. Сьогодні необхідні кардинально нові підходи до формування змісту освітнього процесу, які б базувалися на комплексних наукових дослідженнях та універсальних способах мислення, перевірених культурним досвідом. Вони мають забезпечувати особистості гідне життя і працю, продовження навчання, а також розвиток та вибір власного життєвого шляху [2, с. 15].

Пріоритет діяльнісно-орієнтованого методу формування змісту освіти виявляється в ході аналізу форм і видів людської діяльності, критеріїв результативності освіти, умінь здійснювати діяльність.

Скорочення кількості інформації у змісті освіти означає такий її відбір, коли вона не буде «зайвою» і залишатиме достатньо «місця» для діяльності дітей чи дорослих. Вона повинна бути не обтяжливою для дітей, цікавою і, разом з тим, потрібною для їхнього розвитку і виховання.

Виконання нового соціального замовлення потребує не тільки упорядкування інформації, що міститься у навчальних предметах, а й ґрунтовної

реорганізації структури навчально-виховного процесу. Необхідно створити умови для творчої діяльності дітей чи дорослих.

Творча діяльність не потребує великої кількості інформації. Зрештою, інформацію завжди можна засвоїти, якщо вона виявиться потрібною для діяльності. Важливо створити такі умови, коли не пропонуватиметься для засвоєння непотрібна інформація, яка ніколи не буде застосована у творчій діяльності і згодом буде забутою чи відкинutoю. Це потребує розширення опори на довідникові матеріали.

Застосування діяльнісного підходу до визначення змісту освіти дозволяє досягти розумного компромісу, коли існує певний баланс між двома категоріями – засвоєнням інформації та розвитком особистості у процесі самостійної діяльності. Звідси і реальна можливість розвантаження навчально-виховного процесу.

Водночас перерозподіл і розвантаження змісту освітнього процесу не повинні обмежувати доступ і можливість ознайомлення з необхідною інформацією. Проте бажання ознайомитися з цією інформацією повинно бути добровільним, а не нав'язливим. Дана інформація повинна відповідати індивідуальним інтересам і запитам учня, його можливостям сприйняти таку інформацію і, обов'язково, повинна мати прямий зв'язок з майбутньою творчою діяльністю. Тобто зацікавленості та інтереси особи охоплюють не лише даний етап навчально-виховної діяльності, а «дивляться» у майбутнє. Вони формуються на основі професійної орієнтації, потреби досягнути загальнокультурний рівень та відповідати вимогам суспільства [31, с. 7].

Якщо говорити про здатність до творчості та вирішення численних наукових і технологічних нестандартних завдань, то зрозуміло, що вона не забезпечується через традиційне навчання, яке пропонує готові алгоритми. Для нестандартних ситуацій готових універсальних рішень не існує. Розвивати та вдосконалювати творчі та професійні здібності особистості можна тільки

завдяки її безпосередній участі у творчій діяльності впродовж усього терміну навчання та через засвоєння досвіду творчої практики.

Досвід творчої діяльності (та емоційно-вольового ставлення) забезпечується шляхом розв'язання великої кількості задач (завдань, що містять проблеми). Лише проблемні ситуації, задачі можуть активізувати таку творчу діяльність, коли будуть напружуватися мислення, уява, увага, фантазія, а не лише пам'ять [34, с 46].

Педагоги вважають, що значно ефективнішим є таке навчання, коли діти відразу включаються у творчу діяльність, паралельно засвоюючи потрібну інформацію. Однак, уже засвоєння інформації із послідовним використанням у творчій діяльності свідчить про новий підхід до організації навчально-виховного процесу.

Отже, діяльнісний підхід до визначення змісту освіти вимагає такої побудови навчальних занять, коли головна увага приділяється розв'язуванню задач, і йому підпорядковується зміст навчального матеріалу, пошук засобів стимулювання самостійної творчої діяльності. У навчальних посібниках головну роль відводитимуть завданням різного рівня складності, а не подачі інформації [15, с. 57].

Реформування змісту освіти слід проводити на тих ж демократичних засадах, на які спираються навчальні заклади у всіх цивілізованих країнах. В українській науці такі засади представлені концепцією так званого діяльнісного підходу.

Головні зміни стосуються вивчення всіх навчальних предметів у будь-яких навчальних закладах, адже всі предмети мають готувати до повноцінного життя в умовах інформатизованого суспільства та підвищувати якість і ефективність освіти. Демократизація, що проявляється у зменшенні обсягу інформації в навчальних предметах, адаптації змісту до діяльності та особливостей дітей і застосуванні діяльнісного підходу до визначення змісту предметів, передбачає,

що педагог регулює обсяг інформації та зміст завдань, створюючи умови для самостійного опанування матеріалу.

Головним напрямом оновлення змісту української освіти має стати акцент на розвитку духовної та емоційної сфер особистості. Це означає, що навчальні предмети не повинні використовуватися для пропагування якоїсь групової доктрини. Всі політичні організації виводяться за межі навчальних закладів, а у вивченні навчальних предметів пріоритетною є моральність.

Справжньою ознакою гуманізації змісту освіти є зосередження на сьогоdnішніх і майбутніх інтересах дитини, а також забезпечення диференційованого навчально-виховного процесу, який передбачає індивідуальний підхід.

Гуманізація інформації досягається шляхом збільшення частки предметів гуманітарного та естетичного циклів. Дисципліни, що висвітлюють людину та формують у свідомості учнів людяність і порядність, роблять зміст освіти більш гуманним, оскільки сприяють орієнтації учнів на моральні цінності [15, с. 59].

Важливим орієнтиром перебудови змісту освіти є його демократизація, що означає забезпечення різнорівневого матеріалу, який би дозволив організувати навчання і виховання дітей з різними здібностями, потребами і особливостями. Різнорівневий зміст освіти, представлений у відповідних програмах, підручниках та посібниках, забезпечуватиме можливість вибору інформації та завдань. Поглиблене вивчення деяких дисциплін і профільне навчання уже сприяють формуванню демократичної структури освітнього процесу.

Посилуються практична і виховна орієнтація предметів соціального спрямування на забезпечення мовно-літературної освіти. Важливо надати їм виразного культурологічного та життєвого значення, як засобу комунікації, розвитку, самовираження особистості та утвердження в суспільстві. Принципових змін вимагає у цьому зв'язку вивчення іноземних мов.

Реалізація оздоровчої функції навчальних закладів означає передусім розвантаження дітей, звільнення від перенасичення навчально-виховного

процесу інформацією та підвищення оздоровчої функції фізичної культури. Концепція фізичного та психічного здоров'я особистості має бути відображена у змісті різних навчальних предметів. Важливо усвідомити необхідність дбайливого ставлення до власного здоров'я, а також здоров'я інших людей, охороняти довкілля, а значить, вивчати валеологію, екологію та основи безпеки життєдіяльності.

Навчальні плани для шкіл різних типів повинні мати свій набір предметів для вибору. Цей вибір здійснюється з урахуванням особливостей регіону, статуту навчального закладу, вікових та індивідуальних особливостей дітей, їх творчих здібностей. Але безумовно є і базовий навчальний план, який регламентує ключові аспекти організації навчально-виховного процесу, включаючи його тривалість (розподіл часу за роками навчання), розподіл за освітніми галузями, інваріантною та варіативною складовими.

В базовій (основній) школі години варіативної складової переважно використовуються для забезпечення загальноосвітньої підготовки учнів, індивідуальні заняття та консультації, факультативне навчання. У старшій школі варіативна складова використовується для організації профільного навчання, зокрема в сільських однокомплектних школах формуються навчальні групи учнів різного профілю. Додаткові години можуть використовуватись для засвоєння предметів за вибором учнів, факультативів, спецкурсів та інших додаткових навчальних занять[46, с. 114].

Прикладом організації навчальних занять на засадах діяльнісного підходу є відома сьогодні в західноєвропейських країнах «тьюторська» система навчання. В українській вищій школі вона має аналоги під назвами «модульне навчання» або «блочна структура». Під модулем або навчальним блоком розуміють відносно самостійну частину навчального курсу, який включає в себе споріднені за змістом і базові за значенням явища, поняття, закони, принципи. Роль таких модулів полягає в опануванні певного обсягу інформації та участь у навчальній роботі, орієнтованій на розв'язання задач. По кожному модулю

визначається, які, коли і де будуть прочитані лекції, які, де і коли проводитимуться практичні заняття за опрацьованими джерелами, де і коли можна одержати індивідуальну чи групову консультацію, а також визначається форма, місце і час контролю результатів навчання. Практична підготовка учнів реалізовується через виконання письмових завдань, участь у рольових іграх, творчих дискусіях, ситуаційному аналізі тощо. Як правило, такі заняття проходять у формі запитань-відповідей, дискусій, обговорень. “Модулі” є готовими клітинами майбутнього навчання. Проте, зрозуміло, все це вимагає сьогодні від педагога професійної сміливості та високої компетентності, бо відповідне препарування матеріалу для себе мусить здійснювати він сам [23, с. 75].

РОЗДІЛ II

МЕТОДИЧНІ ШЛЯХИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

2.1. Психолого-педагогічні умови організації самостійного навчання на уроках англійської мови

Під час проходження педагогічної практики у Бориславському ЗЗСО І-ІІІ № 1 мною було проведене анкетування учнів та вчителів (див. Додаток А), що дозволило сформулювати загальне уявлення про досліджувану проблему.

На основі проведеного анкетування було з'ясовано позиції, очікування та потреби учнів та вчителів щодо організації навчально-виховного процесу загалом та організації самостійної діяльності учнів під час вивчення англійської мови зокрема. В анкетуванні брали участь 10 вчителів та 40 учнів старших класів.

Виявилось, що за необхідність самостійної роботи у навчальному процесі висловилися 80 відсотків опитаних учнів. Проведений аналіз анкетування показав, що самостійна робота має значний вплив на навчальний процес: 60 % старшокласників зазначили, що рівень їхніх знань великою мірою залежать від раціонально організованої самостійної діяльності). На думку 80 відсотків учнів їхня самостійність у навчанні є свідченням його демократичної організації та сприяє встановленню партнерських стосунків між учителем і учнем.

У ході нашого дослідження було також проаналізовано систематичність та мотиви навчальної діяльності учнів. Результати показали, що 34 % старшокласників регулярно готуються до занять з англійської мови, оскільки мають намір вступити до закладу вищої освіти; 27 % вважають, що англійська мова їм необхідна для успішного написання тематичних контрольних робіт; а лише 25 % учнів проявляють посилену зацікавленість у цьому предметі.

Анкетування учнів доводить необхідність глибоких змін у системі навчання, які стосуються в першу чергу необхідності організації самостійної діяльності учнів під час вивчення іноземної мови.

Враховавши результати анкетування ми виокремили та обґрунтували психолого-педагогічні умови успішної організації самостійної діяльності учнів на уроках англійської мови, які на нашу думку мають стати основою при її вивченні.

а) мотивація самостійної навчальної діяльності

На навчальну активність учнів мають вплив певні стимули та внутрішні мотиви, що виступають в ролі її рушійних сил. Такими спонукальними силами є потреби, зацікавлення, погляди, життєві ідеали, орієнтація на певні цінності тощо. Вони утворюють, як висловлюються психологи, мотиваційну основу навчання.

Рівень розвитку мотиваційної сфери учнів є ключовою передумовою їх успішності у навчальній діяльності. Якість мотивації значною мірою залежить від того, як організовано навчальний процес, яким чином реалізується педагогічний вплив, а також від формування в учнів активного внутрішнього ставлення до отримуваної інформації. Саме ці фактори визначають позитивні зміни у мотиваційній сфері, сприяють розвитку інтересу до навчання та усвідомленню його важливості.

Будь-яка діяльність, в тому числі навчальна, починається з потреби – психічного стану, що характеризується готовністю до участі у навчальній діяльності. Однак сама потреба не визначає характеру діяльності. Лише тоді, коли учень приступає до дії, виникає питання про характер навчальної діяльності, що відповідає його потребам.

Розрізняють пізнавальні і соціальні мотиви. Пізнавальні мотиви пов'язані із змістом і процесом навчальної діяльності, а соціальні мотиви зумовлюються стосунками між учасниками навчального процесу та вимогами суспільства.

Найбільш адекватним навчальній діяльності мотивом є спрямованість дитини чи дорослого на оволодіння новими способами дій. Засвоєння способів взаємодії з об'єктом вивчення, як відомо, забезпечує становлення суб'єкта навчальної діяльності, який працює самостійно, шукає способи здобування інформації, прагне до самоосвіти, регулює і коректує своє навчання, оволодіває методами наукового дослідження.

Серед соціальних мотивів помітно виділяються мотиви, які характеризуються переконанням у корисності навчання для суспільства, прагненням зайняти авторитетну сферу діяльності в суспільстві, а також мотиви співробітництва, спілкування з іншими людьми.

Як вважають психологи, змістовні та динамічні характеристики пізнавальних і соціальних мотивів не збігаються. Якщо мотив виконує не тільки стимулюючу роль, а й має особистісний сенс, відображаючи внутрішнє ставлення до навчання, то він називається смислоутворюючим. Мотив може з'явитися і діяти завдяки самостійній роботі учня (т. зв. внутрішній мотив) або за підтримки вчителя (т. зв. зовнішній мотив). Якщо мотиви недостатньою мірою усвідомлені суб'єктом діяльності, то виникає можливість їх свідомого приховування.

Динамічні риси мотивів відображаються через їхню силу, емоційну забарвленість (модальність), тривалість. Навчальний процес, як правило, супроводжується мотивами різної інтенсивності та тривалості, а також емоціями як позитивного, так і негативного забарвлення.

Формування пізнавальних і соціальних мотивів навчальної діяльності значною мірою залежить від досягнутих результатів, оцінки цих результатів з точки зору вчителя, професійної чутливості педагога, а також від врахування індивідуальних та вікових характеристик учня.

У самостійній діяльності дуже важливо стимулювати потребу та інтерес до діяльності. В цьому ми переконались на практиці.

б) реалізація ефективних засобів навчання

Навчальними засобами є предмети, навчально-методичні ресурси, технічні пристрої, які забезпечують високий рівень навчання.

Науково-методичне забезпечення освіти здійснюється уповноваженими центральними органами виконавчої влади у сфері освіти і науки, іншими органами виконавчої влади, що керують навчальними закладами та науково-методичними установами. Сюди також входить підготовка навчальної та наукової літератури та її постачання навчальним закладам.

Навчально-методична документація, якою забезпечуються навчальні заклади, повинна відповідати державним освітнім стандартам.

Розвиток функцій навчальних засобів в освітній діяльності проявляється у відмові від засобів навчання «фронтального призначення» і перехід на засоби навчання «індивідуального призначення». Використання таких індивідуалізованих засобів, як персональне навчальне обладнання, індивідуальні завдання, дидактичні матеріали, персональні комп'ютери тощо, забезпечує ефективність навчальної роботи учнів і дорослих. При вивченні іноземної мови ці засоби дозволяють самотійно працювати, у власному темпі, відповідно до індивідуальних особливостей.

в) індивідуалізація та диференціація навчання

В сучасних умовах розвитку суспільства і освіти, коли усі сили спрямовані для сприяння повноцінному і гармонійному розвитку індивіда, неможливо уникнути індивідуального підходу до організації педагогічного процесу. Індивідуалізація стосується як навчання, так і виховання, оскільки вони охоплюють усіх, без винятку, суб'єктів навчально-виховної діяльності і проводяться в залежності від індивідуальних особливостей кожної особистості.

Історія індивідуального підходу включає досягнення американської педагогіки (система Д. Дьюї), європейської системи навчання (Ж. Піаже, Р. Шгайнера, М. Монтесорі, П. Блонський та ін.). Українська педагогіка також переживала ідеї реалізації індивідуального підходу до організації педагогічного процесу, необхідності вивчення особистості в усіх відношеннях, здійснення

індивідуальних програм навчання, передбачення результатів врахування індивідуальних особливостей. Вони свідчать про ефективність тих підходів до навчання, які брали до уваги індивідуальні особливості дитини чи дорослого, які пристосовували навчальний процес до різного ступеня підготовки, до різних можливостей.

Якщо говоримо про масове навчання, то індивідуалізація, як ключовий фактор ефективного забезпечення навчальної роботи, здійснюється через диференційоване навчання. Диференційоване навчання полягає у розподілі учнів на групи, для яких характерні більш-менш однорідні психологічні характеристики та рівень підготовки [14, с. 115].

Існують різні аспекти проведення диференціації [15, с. 73]. Групи можуть утворюватись стихійно або за вимогою педагога. Вчитель може делікатно організовувати поділ учнів, уникаючи будь-яких образливих висловлювань чи поступків. Цього можна досягти шляхом пропонування різних варіантів завдань, кожен з яких орієнтований на певну групу, шляхом надання можливості вибрати завдання, а також продуманого заздалегідь добору та послідовності індивідуальних завдань. Проте вчитель у жодному разі не має акцентувати увагу на поділі учнів за їх рівнем розвитку.

Як вважають педагоги-новатори, учні повинні розділятися за інтересами і особливостями обдарування, а не за загальним розвитком. Якщо пояснити необхідність різних завдань обраним рівнем вивчення предмету (за інтересами, бажаннями чи потребою у певному рівні підготовки), то такі пояснення не можуть бути образливі і принизливі для дітей чи дорослих. Адже кожен вільно обирає рівень вивчення кожного предмету; один предмет (чи кілька) вивчає на високому рівні, інші – на нижчому. Відповідно кожен бере на себе певні зобов'язання, хоч залишає за собою право перейти в іншу групу.

Зараз у навчальних закладах диференціація здійснюється відповідно до вибраного рівня складності завдань, відповідно до бажаних оцінок. Тому

природно оцінювати конкретні завдання (максимально можливим балом), а результат навчальної діяльності залежатиме від зусиль учня.

Диференціація (під час вивчення іноземної мови) повинна дати змогу кожному учаснику навчального процесу подолати почуття меншовартості та відчуття задоволення від власної діяльності. Таке стає реальним лише тоді, коли між учасниками навчально-виховного процесу панують демократичні, гуманні відносини, засновані на довірі, доброзичливості та партнерстві.

г) позитивний психологічний клімат

Сприятливий психологічний клімат у процесі організації навчальної діяльності визначається характером педагогічної взаємодії та взаємин між учасниками освітнього процесу. На всіх етапах навчання педагогові важливо проявляти мудрість, тактовність і доброзичливість, зберігати позитивний емоційний настрій, утримуючись від докорів учням за низькі результати, фізичні вади чи небажану поведінку, а також від звинувачень на адресу батьків.

Демократична і гуманна сутність педагогічних взаємин полягає у здатності педагога збудити в інших почуття людяності, гідності, доброзичливості, великодушності, вдячності. Як підкреслював В. Сухомлинський, вчитель, взаємодіючи з іншими людьми, повинен відчувати поряд із собою особистість, розуміти її душу, читати в очах глибину душевного світу [52, с. 188]. Якщо такими якостями педагог не володіє, то часто виникає психологічний бар'єр у спілкуванні, психологічна несумісність, які відгороджують педагога від співучасників педагогічного процесу.

Педагогічні взаємини є виразом високої емоційної культури педагога, яка виявляється також у здатності навіювати, викликати такий емоційно-вольовий стан, коли приймаються поради педагога. Велике значення тут має авторитет педагога. Створена ним атмосфера довір'я забезпечує безпосередній контакт з людиною.

Відсутність емоцій, що є характерним для нашого суспільства, В. Сухомлинський вважав одним з найголовніших факторів, що спричиняють

апатію і відсутність навчальної мотивації. Велику роль також відіграє настрій педагога, з яким він проводить заняття, властиве йому почуття гумору.

Звичайно, психологічний клімат, сприятливий для успішної навчальної діяльності, залежатиме від врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей чи дорослих, їхніх схильностей до наслідування і навіювання, стану здоров'я, умов проживання, майбутньої професії. Доброзичлива вимогливість у взаєминах з ними у будь-якому віці повинна пронизуватися врахуванням їхніх інтересів, прагнень, бажань.

Сприятливий психологічний клімат у процесі навчання (зокрема під час вивчення іноземних мов) формується завдяки створенню атмосфери оптимізму, у якій учасники освітнього процесу переконані в значущості своєї діяльності, вірять у власні сили, здатність подолати труднощі та досягти позитивних результатів.

д) профілактика труднощів

Тут говоритимемо про технологію запобігання помилкам у навчальній роботі та профілактики низького рівня навчальних досягнень. До того ж, треба мати на увазі різні можливості дітей чи дорослих, різні методи попередження та корекції помилок.

Підтримати дитину (або дорослого) у навчальній діяльності можна шляхом акцентування уваги на матеріал, який залишився недостатньо опрацьованим. Для забезпечення ефективності навчання, педагог повинен підібрати такі завдання, які мимоволі змушують пригадати формулу, правило, таблицю, для виконання яких слід провести певні аналогії або порівняння, а також включити не повністю засвоєний матеріал до домашнього опрацювання. Крім того, вчитель може надати допомогу й у творчій навчальній діяльності – учень потребує такої допомоги, коли сумнівається, коли потребує почути певні обґрунтування, доведення, коли спирається на свою інтуїцію. Такі дії стимулюють осмислення, усвідомлення, роздуми, розвивають мислення, уяву та увагу.

В організації парної чи групової роботи бажано надати додаткову допомогу для вирішення групового завдання. Така допомога знову ж пропонується у вигляді плану, ключових слів, переліку дат, формул, географічних даних або ж у вигляді індивідуальних робочих аркушів, на дошці, з допомогою проєктора, у довідниках, в комп'ютері. Тут важливо порадити звернутися за допомогою до інших людей, ровесників, які цікавляться даними проблемами.

В такому випадку доцільно звернути увагу на способи розсадження дітей [15, с. 76]. Важливо кожного разу вміти зняти почуття напруженості і нерівної співпраці. Розсадження дітей чи дорослих треба забезпечувати із врахуванням можливості вільно переходити з групи в групу, пересідати на інше місце для роботи, розпитати про щось в інших, обговорити найраціональніші способи вирішення проблем. Це означає, що важливою умовою профілактики труднощів у навчанні є режим вільної поведінки, коли проводять таку організацію занять що діти (чи дорослі) відчувають себе вільно, розкуто. За умов зацікавленості в успішному навчанні вільна поведінка учнів сприятиме досягненню високих результатів і, головне, забезпечуватиме демократичну атмосферу на уроках іноземної мови.

е) педагогічна реалізація контролю та оцінювання

Поєднаний контроль за навчальною діяльністю учнів та самоконтроль дозволяє кожній дитині чи дорослому відстежувати результати свого навчання та вносити корективи у навчальний процес, тим самим забезпечуючи ефективніше управління навчальним процесом.

Контроль має важливе значення для навчальної діяльності, він забезпечує розвиток пізнавальних інтересів, емоційно-вольової сфери учасників педагогічного процесу. Значення контролю для виховного аспекту полягає у формуванні відповідальності за виконане завдання, позитивних моральних якостей, акуратності та діловитості.

Тут важливо, щоб контроль не обмежувався лише перевіркою і демонстрацією набутих знань, а стимулював активний пошук, творчий розвиток та критичне осмислення матеріалу. Контроль має спрямовуватися на переосмислення вивченого, систематизацію знань, творче розв'язання проблемних завдань, застосування своїх знань у нових ситуаціях та усвідомлення результатів власної діяльності [30, с. 30].

Головні види контролю навчальної роботи включають поточний, періодичний і підсумковий контроль. Перший з них, поточний контроль, педагог здійснює у ході навчальної діяльності шляхом систематичного спостереження за діяльністю групи та кожного учня окремо. Для ефективного проведення поточного контролю вчителю слід детально ознайомитися з рівнем підготовки учнів, з їхніми успіхами. У сучасній системі оцінювання існує тенденція до зменшення значення поточного контролю за навчальною діяльністю.

Періодичний контроль, як правило, здійснюється наприкінці певного навчального етапу (завершення розділу програми, у кінці чверті чи півріччя) і передбачає перевірку засвоєння досить значного обсягу навчального матеріалу, враховуючи при цьому дані поточного контролю. Однією з форм періодичного контролю можемо назвати тематичне оцінювання, – перевірка й оцінювання знань учнів за певною темою навчального курсу, – яке дає більше свободи у виборі та прийнятті власних рішень. Підсумковий контроль, звісно, здійснюється наприкінці навчального року з урахуванням результатів попередніх поточного та періодичного контролю.

У результаті зміщення акценту з діяльності вчителя на діяльність учня (чи дорослого) слід уточнити, хто насправді здійснює контроль під час заняття. Якщо домінує роль педагога, контроль переважно здійснюється ним, і він виступає як основний експерт у визначенні критеріїв та оцінці результатів. Якщо ж головним творцем навчальної дії є учень (або дорослий), контроль у першу чергу здійснює сам учасник процесу.

У цьому випадку зростає значення самоконтролю, який стає стабільною частиною освітньої діяльності та охоплює всі її етапи: учень порівнює досягнуте з очікуваним результатом та регулює перебіг розв'язання проблемної ситуації. Зовнішній контроль у таких умовах виступає як підтвердження або спростування висновків самоконтролю та як форма самовираження. Адже у такий спосіб учень (дитина чи дорослий) повідомляє про свої досягнення та успіхи, що також часто зумовлене прагненням до підвищення престижу.

Аналізуючи питання самоконтролю, зазначимо його дві головні особливості. Перша полягає у його безперервності і постійному супроводі навчальної діяльності. Друга передбачає прийняття до уваги прихованих помилок, помітних лише для самої дитини, які зазвичай не потрапляють під увагу зовнішнього контролю.

У практичній організації самоконтролю часто виникає необхідність надавати учням орієнтир – зразок виконання роботи або очікуваного результату. Такий зразок або ключ до завдання можна подати у вигляді індивідуальних карток чи запропонувати у підручнику.

Діяльнісний підхід у навчально-виховному процесі також передбачає використання парного контролю, спираючись на ключі до завдань. Взаємний контроль має велике педагогічне значення, адже він значно підвищує можливості для самовираження учня та дозволяє продемонструвати результати його роботи. Це особливо важливо під час виконання домашніх завдань, письмових робіт у класі, написання диктантів тощо. Натомість при традиційному опитуванні можливості для самовираження учня значно обмежені. Крім того, коли відповідає один учень, інші залишаються в стані інтелектуальної неактивності [15, с. 77].

Контроль навчальної діяльності проявляється в оцінюванні, що включає визначення рівня виконання завдань, підготовки та творчої активності учнів. Оцінка може виражатися як у судженнях і рекомендаціях педагога, так і в усних чи письмових формах. Крім того, оцінювання результатів діяльності може

здійснюватися у формі виставлення балів, оцінок або через коментування виконаної роботи.

У шкільній практиці оцінка знань учнів часто спирається на особисті судження вчителя, що створює постійну загрозу необ'єктивності. У таких випадках оцінка може втратити свою мотиваційну та виховну функцію і навіть знизити інтерес учнів до навчання.

При оцінюванні навчальної діяльності важливо зосереджуватися не лише на кінцевому результаті, а й на самому процесі навчання. Найважливіше – як учень розв'язує завдання і які зусилля докладає для досягнення результату. Наприклад, деякі учні демонструють високі результати завдяки природним здібностям, не прикладаючи значних зусиль, тоді як інші, докладаючи багато праці, отримують скромні результати. Але саме прояв старанності і наполегливості впливає на розвиток особистості, формування її компетенцій та моральних якостей.

Сучасна реформа освіти передбачає суттєві зміни в системі контролю та оцінювання. По-перше, педагоги більше не робитимуть акцент на недоліках учнів – оцінки «погано» чи «дуже погано» виключаються, що знімає тиск і дозволяє зосередитися на навчальному матеріалі, а не на числовій оцінці. По-друге, нова система оцінювання стимулює глибоку диференціацію завдань, дозволяючи враховувати різний рівень підготовки та індивідуальні можливості учнів [15, с. 77].

2.2. Форми організації самостійної діяльності на уроках англійської мови

Відбувається складний процес відгалуження від уроку таких самостійних форм навчальних занять, як лекції, семінари, колоквіуми, співбесіди, заліки. До того ж ці форми занять не є адаптованими вузівськими, а ефективно застосовуються саме в умовах школи, бо розвинулися в межах класно-урочної системи, їх доцільніше називати так: урок-лекція, урок-семінар, урок-діалог,

урок-диспут, урок творчості.

Паралельно з відокремленням самостійних форм навчання відбувається процес спеціалізації занять. Спеціалізація поширюється на всі форми навчання (як шкільного, так і вузівського). Так, лекції за способом викладу інформації поділяють на лекції-описи, лекції-пояснення, лекції-міркування; семінарські заняття за характером обговорення теми – на семінари-співбесіди, семінари-диспути тощо. Неважко зауважити, проте, що пошук нових форм ведеться в річищі старих поглядів, тобто в рамках «фронтальності». Нові форми слабо втілюють в собі ідею самостійної творчості («суб'єктної» діяльності) кожного учня. Можна сумніватися, чи ці нові форми мають майбутнє.

Альтернативні системи навчання Америки та Європи пропонують різні варіанти дальтонівського методу навчання. Сутність його полягає в тому, що кожен учень може засвоювати програмний матеріал індивідуально, залежно від своїх можливостей, розподіляючи час для цього на свій розсуд. Увесь програмний матеріал у дальтон-план-школі ділиться на частини-завдання. На спеціальній картці записуються письмові завдання, джерела, які потрібно використати, запитання, на які потрібно дати відповідь. Таким чином, конкретизуються окремі частини програмного матеріалу. Керуючись поставленими завданнями, учні самостійно виконують роботу в доступному для кожного порядку і темпі. При цьому діти можуть об'єднуватися в групи по 3-5 осіб.

Вчитель чи викладач може дати настанови, підбити підсумки виконання роботи. До нього може звернутися учень чи студент у разі необхідності. На конференціях педагог знайомить усіх з питаннями, на які учні чи студенти не звернули достатню увагу, разом з ними обговорює труднощі під час роботи над завданнями. Таке навчання дозволяє учням відчувати відповідальність за власну роботу, зосереджуватися на найбільш цікавому або необхідному матеріалі, опановувати матеріал власними зусиллями та обдумувати їх. У дальтон-план-школі не придушується ініціатива та індивідуальність дітей, праця кожного

оцінюється індивідуально, а також формується атмосфера взаємної довіри та поваги. В дальтон-план-школі не придушується ініціатива та індивідуальність дітей, праця кожного оцінюється також індивідуально, створюється атмосфера взаємного довір'я і поваги.

Значний інтерес для наших сучасних навчальних закладів становлять такі способи індивідуалізації навчання, як модульне навчання та «контракти». Модульне навчання передбачає індивідуальне опанування кожного курсу, який охоплює як інформаційний, так і діяльнісний компоненти. Контракт є своєрідною угодою між педагогом та учнем (студентом) щодо роботи над певним навчальним матеріалом, переважно позапрограмним. За контрактом вказуються: мета, завдання, які повинні бути виконані, тривалість роботи, способи та методи звітності, функціональні завдання вчителя та обов'язки учня. Працюючи самостійно, діти чи дорослі, якщо є потреба, завжди можуть звернутися за підтримкою до вчителя або перейти в іншу групу.

Фронтальні форми роботи, що передбачають домінування діяльності вчителя на уроці, який доводить, пояснює, демонструє, розповідає, звертається до учнів із серією запитань і пропонує на них відповідати, приводять до нехтування потребами і можливостями особистості, до намагання якомога більше дітей підвести до середнього рівня і орієнтуватися на нього, а значить, до стандартизації особистості, до гальмування успішного навчання талановитих дітей і безнадійного відставання «слабких» [18, с. 66].

Такий стиль навчання руйнує його мотивацію у свідомості більшості дітей, породжує проблему дисципліни. Коли доводиться багато слухати, спостерігати, запам'ятовувати, відбувається перенапруження механізмів гальмування, спостерігається навчання з примусу, без бажання працювати, без створення умов для самостійної роботи, без врахування межі можливостей дитини, без простору для творчості. Увага на педагога ставить дитину в умови, де не можна спілкуватися з ровесниками, де необхідне самонасильство, режим слухняної особи, яка тільки слухає і виконує накази педагога.

Постійна влада авторитету педагога, атмосфера нерівності між педагогом і дітьми створюють негативний вплив на становлення особистості кожної дитини. У таких умовах формується почуття залежності від педагога, психологія раба, звичка догоджати, уявлення про своє принижене становище, з'являються комплекси неповноцінності, ущербності. Все це доводить, що фронтальні форми роботи є втіленням авторитарної педагогіки.

На противагу традиційному уроку в умовах модульного навчання пропонується нова форма навчання – міні-модуль [23, с. 78]. Міні-модуль відрізняється від індивідуального навчання в умовах класно-урочної системи.

Індивідуальна робота здійснюється в персональному режимі (згідно з розкладом або за домовленістю) у певний призначений час, при цьому педагог займається з однією людиною. Це дорога форма організації навчальної діяльності, яка все ж є значно ефективнішою за фронтальну роботу. Вона передбачає врахування індивідуальних особливостей співучасника навчального процесу і проводиться в індивідуальному темпі, із врахуванням специфіки організації навчальної діяльності.

Недоліком індивідуальної роботи є сприяння розвитку егоїзму. Адже при такій формі діяльності унеможлиблюється спілкування з ровесниками, взаємодопомога, співпереживання, співчуття. Така діяльність спрямована на досягнення результатів для себе.

Взаємодія педагога і дитини, як відзначають психологи, означає постійну співпрацю двох нерівних людей (з різними знаннями, різним життєвим досвідом). Дитина у цих умовах відчуває себе нижчою, у неї формується занижена самооцінка. Вона намагається догодити дорослому, вгадати відповідь, потрапити в його переживання. Це становище також є несприятливим для успішного навчання. А найголовніше – формується, як і при фронтальній роботі, почуття залежності від педагога, психологія раба.

Індивідуальна форма роботи не може застосовуватись в межах масових форм навчання, які змушують вчителя займатися з великою групою учнів, а не

займатися з однією дитиною. Тому, при масовій формі навчання робота «за чергою», яка нібито виглядає наче індивідуальна, виступає як та сама фронтальна робота. Адже така діяльність насправді не проводиться в індивідуальному режимі, а тому залучає до неї усіх присутніх навколо, хто намагається слідувати, слухати, спостерігати, виправляти і розуміти таку «індивідуальну» роботу.

У сучасній навчальній практиці спільна однопредметна діяльність, згідно з результатами досліджень психологів, не може бути ефективною. Організувати справді ефективну індивідуальну роботу неможливо (навіть поза межами колективних занять), адже вона завжди ґрунтується на спільній діяльності, спрямованій на один і той самий предмет. Тільки розмежування предметів діяльності педагога й дитини, тобто їх різнопредметна взаємодія, може забезпечити успішність навчання.

Залучення дітей чи дорослих, учнів або студентів до самостійної діяльності вимагає використання у навчальному процесі таких форм роботи, як індивідуально-масова, парна та групова.

Індивідуально-масове навчання передбачає одночасне самостійне (інколи частково кероване) виконання завдань усіма учасниками, коли кожен працює над власним завданням.

Педагог у випадку індивідуально-відокремленої діяльності суб'єктів навчання допомагає самостійно виконувати роботу, коригує завдання індивідуального характеру, якщо є потреба може запропонувати простіші чи складніші завдання, допоміжні матеріали (зразки, алгоритми, інструкції, схеми), використовує певні стимули для підвищення активності [18, с. 68].

Така форма роботи створює сприятливі умови для творчої активності, пошуку нестандартних шляхів досягнення результату, а також для реалізації психічних, духовних, соціальних і фізичних можливостей особистості на межі її потенціалу. Лише в атмосфері свободи можливе розкриття творчості й вільний рух думки. Як зазначає Б. Степанишин, «творча праця найповніше здійснюється

індивідуально, на самоті, коли дитина може зосередити свої думки та вільно виразити власні творчі прагнення» [51, с. 41].

Разом з там, недоліком індивідуально-відокремленого навчання, як і індивідуального навчання, є небезпека формування за таких умов розвинутого індивідуаліста, людини, яка бажає працювати тільки на себе, заради своїх інтересів.

Якщо говорити про роботу в парах, то це – виконання навчального завдання (в усній або письмовій формі) двома учнями під керівництвом педагога при одночасній роботі всіх пар. Роботу в парах доцільно проводити під час розв'язування задач з різних навчальних дисциплін, у процесі взаємного аналізу та перевірки виконаних завдань.

Пари можуть формуватися по-різному. Тут можуть успішно співпрацювати діти (чи дорослі) з різною підготовкою. Педагог кожного разу враховує мету об'єднання в пари, особливості парної роботи, специфіку підходу кожного учасника навчального процесу до виконання завдання.

Робота в парах сприяє підвищенню самостійності кожного учасника під час виконання спільного завдання, формує почуття відповідальності за власну ділянку роботи. Важливо, щоб внесок кожного учасника парної діяльності був помічений і належно оцінений. У цьому процесі педагогові слід виявляти тактовність і вміння оцінювати як спільний результат, так і досягнення кожного окремо [15, с. 68].

Робота в групах передбачає розподіл усіх дітей чи дорослих на групи (що складаються переважно з 3-5 осіб). Кожній групі, у якій визначений керівник, пропонується задача яка вимагає активної роботи кожного учасника виконання групового завдання. Наприклад, задача може ставити завдання пошуку інформації, її аналізу, синтезу, відбору необхідних даних, їх перевірки, оцінки одержаного результату. Диференціація завдань здійснюється природно, із врахуванням можливостей кожного учасника виконання групового завдання.

Результати виконання обговорюються всією групою, про них доповідає керівник групи.

Можливості реалізації роботи в парах, групах, індивідуально-масової роботи визначив О. Вишневський [15]. Він обґрунтував значення таких форм самостійної діяльності для розвитку в учнів творчого мислення, активності, діловитості, ініціативності, самостійності та інших рис характеру.

Робота в парах і групах вчить скеровувати власні зусилля на загальний результат, узгоджувати свої дії з діями інших, терпеливо ставитися один до одного. Співпраця різних людей дозволяє набути досвід організації масштабної роботи, спілкування з різними людьми. Такий досвід допомагатиме у майбутній професійній діяльності.

Групову роботу відносимо до демократичної форми організації навчання. Вона також передбачає часткову самостійну діяльність кожного у виконанні доручень, її можна назвати доброю практикою самореалізації, при якій кожен учасник використовує свої можливості [15, с. 68 – 69].

Спостереження за організацією самостійної діяльності учнів та власний досвід такої організації під час педагогічної практики переконали нас в тому, що ефективними є форми самостійної діяльності учнів на уроках іноземної мови, запропоновані О. Вишневським. Найбільш значущою, на наш погляд, у розвитку самостійності та ініціативності учнів є індивідуально-масова робота.

2.3. Реалізація методів самостійного навчання при вивченні англійської мови

Традиційно процес навчання розглядали переважно з позиції діяльності педагога. Лише окремі прогресивні вчителі звертали увагу на методи самостійної роботи учнів – роботу з книгою, письмові та лабораторні завдання, виконання практичних робіт – або виокремлювали групи методів, що відображали активність самих дітей. Зокрема, у другій половині 60-х років М.Н. Скаткін і І.Я. Лернер запропонували класифікацію з п'яти груп методів, побудовану за

характером мисленнєвої діяльності учнів: інформаційно-рецептивні, репродуктивні, проблемні, частково-пошукові (евристичні) та дослідницькі. Це узгоджувалося з позицією Г. Ващенко, який визначав методи самостійної роботи відповідно до активності дитини і проводив їх розподіл на активні, напівактивні і пасивні. Ці класифікації не були загальновизнаними, оскільки не вписувалися у традиційне розуміння методів навчання і заперечували існуючі групи методів.

Сьогодні загальноприйнято методи організації чи самоорганізації навчальної діяльності розділяти на репродуктивні, пошукові, творчі. Увагу на реалізацію традиційних і нетрадиційних методів навчання звертають А. Король, В. Костенко.

Репродуктивні методи спрямовані на сприйняття, осмислення, запам'ятовування та відтворення навчального матеріалу, тобто пов'язані насамперед із процесом засвоєння інформації. Під час практичної діяльності такого типу учні виконують завдання за зразком або за аналогією, закріплюють уже сформовані вміння та навички. У межах репродуктивного навчання педагог подає факти й відомості, зосереджуючи увагу на головному, що необхідно засвоїти. Проте тут не виникає потреби в обговоренні пропозицій, висуненні гіпотез, доведенні тверджень чи формулюванні власних висновків, адже ці методи застосовуються переважно у стандартних ситуаціях.

Хоча репродуктивні методи не сприяють розвитку пошукових умінь і творчого мислення, вони залишаються необхідними, оскільки не всі учні готові працювати на вищому рівні пізнавальної активності. Деякі з них зосереджуються переважно на відтворенні матеріалу, не виявляючи значної самостійності у мисленні.

Натомість пошукові методи навчальної діяльності передбачають активне обговорення, аналіз, узагальнення фактів і формулювання доказів. Учитель створює ситуації пошуку, пропонує проблемні завдання, заохочує до роздумів, аналізу, висунення й обґрунтування гіпотез. Учні експериментують із різними способами розв'язання проблем, обирають, на їхню думку, найдоцільніші

варіанти, висловлюють власні ідеї, роблять припущення, шукають взаємозв'язки між явищами та визначають їхні причини.

До пошукових методів належать проблемна лекція, проблемно-пошукові вправи, проблемна та евристична бесіди, а також пошукові лабораторні й практичні роботи.

Пошукові методи виявляють значний вплив на розвиток дітей (чи дорослих). Такі методи сприяють інтенсивній праці кожного учня на межі власних можливостей, стимулюють творчість і надають свободу у виборі способів розв'язання навчальних ситуацій.

Завдяки творчим методам навчальні завдання виконуються на найвищому рівні пізнавального інтересу та навчальної автономності. Вони передбачають самостійне опрацювання проблеми на основі відомих фактів, прогнозування можливих шляхів її розв'язання, продумування способів їх перевірки, проведення відповідного дослідження, виявлення умов забезпечення ефективного навчання, а також контроль за виконанням поставлених завдань, аналіз результатів роботи. Творчі методи роботи відкривають широкі можливості для прояву уяви, інтуїтивних припущень, нестандартного й оригінального розв'язання проблеми.

Творчими методами є індивідуальне письмове завдання творчого характеру, творча письмова робота, творче тренувальне завдання, творча вправа, самостійне дослідження. Ці методи мають на увазі цілковиту автономність й ініціативність у роботі. Тому вони найбільш ефективно стимулюють розвиток творчої уяви, креативного мислення та вольових рис особистості тощо.

Інтерактивні технології навчання зосереджують увагу на використанні активних методів – пошукових і творчих [19, с. 9].

Класифікація Г. Ващенка методів навчання [12] також проводилася на основі міри активності суб'єктів навчально-виховного процесу. Ващенко передбачає ситуацію, коли в умовах пасивних методів активна роль належить педагогу, а за активних методів – дитині. Пасивними методами він вважає

лекцію, розповідь, художнє і творче оповідання, метод книжкових завдань, ілюстрацію і демонстрацію.

Г. Ващенко виділяє групу напівактивних методів, які передбачають активну працю дитини під керівництвом педагога, який збуджує інтерес до навчальної діяльності, організовує зусилля дітей, надає простір для творчості, відповідає на запитання. Тому напівактивними є евристичний (сократівський) метод, метод Лая (активно-ілюстративний), лабораторно-ілюстративний та екскурсійно-ілюстративний. Активні методи ставлять дитину в позицію суб'єкта діяльності.

Такий поділ методів Г. Ващенко дуже близький до виділення репродуктивних, пошукових і творчих методів, дослідника. Це такі методи: реферативно-семінарський, лабораторно-дослідницький, екскурсійно-дослідницький, метод проектів (який сприяє наближенню до реального життя) [12, с. 46].

Усі названі методи на практиці часто поєднуються. Діти чи дорослі вирішують завдання, що вимагають комплексного застосування репродуктивних, пошукових і творчих методів організації навчальної діяльності. Однак іноді вони застосовуються кожен зокрема.

Методи діяльності педагога (під час вивчення іноземної мови) обов'язково повинні поєднуватись із методами самостійної роботи самої дитини. Отже, методи організації (та самоорганізації) самостійної навчальної роботи нині відіграють набагато важливішу роль, ніж методи зовнішнього контролю чи способи педагогічного впливу, спрямовані на зовнішнє стимулювання інтересу до навчальної діяльності, почуття обов'язку та відповідальності.

Таким чином, нововведення модульно-розвивальної системи навчання приводять до того, що: 1) обстоюється нова світоглядна доктрина ролі і місця освіти в національному державотворенні; 2) пропонується інноваційна модель проектування навчальних курсів (в основі якої покладено власний досвід); 3) обґрунтовується така альтернативна традиційному уроку форма організації

навчання, як міні-модуль; 4) диференціюється зміст розвитку взаємодії вчителя і учня, тобто встановлюється повноцінне наповнення освітньої діяльності учасників навчально-виховного процесу; 5) створюється інше предметно-методичне забезпечення нової освітньої системи. Це веде до того, що учень стає носієм ідей, оцінок, переконань, духовним виробником національного досвіду, досвіду усього суспільства, людства в цілому.

Отже, вивчення іноземної мови передбачає застосування (навіть в межах традиційної класно-урочної системи) таких методів, як пошукові, творчі, які володіють великим потенціалом розвитку самостійності і творчості.

ВИСНОВКИ

Демократизація освіти нерозривно пов'язана з розвитком самостійної роботи учнів і студентів. Жодна реформа освіти, спрямована на її демократизацію, не може бути успішною без активізації самостійної діяльності кожного учасника педагогічного процесу. Особливої ваги набуває виховання в дітей і дорослих прагнення до постійної самоосвіти, до творчого оволодіння новітніми досягненнями науки й техніки.

Усі форми навчальних занять мають реалізовувати творчий підхід до організації освітнього процесу, сприяти формуванню навичок і вмінь самостійного визначення найефективніших шляхів розв'язання поставлених завдань і розвитку мислення. Самостійна робота забезпечує глибше засвоєння фактичного матеріалу, формує уміння працювати з літературою, знаходити відповіді на проблемні запитання, творчо підходити до розв'язання навчальних завдань.

Важливе місце посідає самостійний пошук інформації, індивідуальна робота під час консультацій, виконання контрольних і лабораторних робіт, підготовка до іспитів, написання рефератів. Найвищою формою самостійної навчальної діяльності є індивідуальна робота дітей, які виявили здібності до творчості, за власним планом. Розвиток самостійних форм навчальної діяльності тісно пов'язаний із формуванням потреби у майбутньому професійному самовдосконаленні.

Важливо, щоб набуті знання перетворювалися на особистісно значущий зміст, ставали власним інтелектуальним надбанням учня. Лише тоді можна говорити про справді якісне засвоєння навчального матеріалу. Процес засвоєння знань відбувається поетапно: спочатку необхідно проаналізувати матеріал, виділити головне й узагальнити його до основних тез; далі – навчитися критично оцінювати нову інформацію, робити висновки, спираючись на життєвий і науковий досвід; на завершальному етапі – усвідомити власну пізнавальну діяльність і зрозуміти логічну структуру матеріалу.

Самостійне виконання таких завдань дає змогу значно розширити особистий досвід пізнавальної діяльності. Учні мають розуміти важливість теоретичних знань, законів і закономірностей як основи для практичної діяльності. Водночас основний акцент варто робити на практичну й технологічну підготовку. Ефективність і динамічність навчання забезпечуються лише діяльнісним підходом до його організації.

Практичний компонент навчального предмета повинен охоплювати завдання різного рівня складності. Це можуть бути як завдання, спрямовані на аналіз основних наукових понять, так і такі, що допомагають з'ясувати сутність важливих явищ і процесів, здійснювати їх порівняння, класифікацію та встановлювати аналогії. Практичну підготовку доцільно доповнювати розв'язуванням завдань різного ступеня складності, запропонованих як під час занять, так і для самостійного виконання вдома.

Для того, щоб вивчений курс відповідав забезпеченню якості освіти необхідно забезпечити передумови регулярного виконання всіх форм самостійної роботи. Це означає необхідність графіка навчальної роботи на всі семестри (протягом яких вивчається предмет). До того ж треба забезпечити відповідну систему контролю. Конкретні дати проведення лекцій, практичних занять, колоквіумів, контрольних робіт, заліків, іспитів, індивідуальних занять тощо визначаються для кожної дитини, дорослого чи групи розкладом таких занять і розкладом консультацій педагогів.

Важливу роль у реалізації самостійної навчальної діяльності відіграє модульно-рейтингове навчання, яке сприяє послідовному опануванню предмета та формує мотивацію до систематичної й результативної роботи, дозволяє розв'язати проблеми поточного контролю. Введенням модульно-розвивальної системи навчання обстоюється нова світоглядна доктрина ролі і місця освіти в національному державотворенні, пропонується інноваційна модель проектування навчальних курсів обґрунтовується така альтернативна традиційному уроку форма організації навчання, як міні-модуль,

диференціюється зміст розвитку взаємодії вчителя і учня, тобто встановлюється повноцінне наповнення освітньої діяльності учасників навчально-виховного процесу, а також створюється відповідне предметно-методичне забезпечення нової освітньої системи.

Тільки самостійна робота забезпечує належний рівень навчальної підготовки та сприяє розвитку творчих здібностей. Вона становить невід'ємну складову організації педагогічного процесу. Більше того, самостійна діяльність кожної дитини є основною запорукою становлення її як учасника демократичних відносин. Результативність такої діяльності визначається самоорганізацією, особистісним зростанням, самонавчанням. А результатом такої діяльності буде здатність справлятися із різними життєвими ситуаціями, розвиток.

Не всяка самостійна діяльність веде до бажаного результату. Низьким розвивальним потенціалом володіє репродуктивна праця, навіть якщо вона цілком самостійна. Натомість орієнтація на самостійну пошуково-творчу і творчу діяльність забезпечує умови для повноцінного становлення творчої особистості. Психолого-педагогічними передумовами успішної організації самостійного навчання є її мотивація, реалізація під час її реалізації ефективних засобів навчання, індивідуалізація та диференціація навчання з метою розвитку в учнів самостійності та ініціативності, позитивний психологічний клімат, профілактика труднощів та педагогічна реалізація контролю та оцінювання під час організації вчителем самостійної діяльності учнів на уроках іноземної мови.

Реформа нашої освіти передбачає глибокі зміни в системі побудови змісту, форм, методів навчання, контролю і оцінювання. Вчитель надалі не акцентуватиме увагу на недоліках дитини, як це робилося досі. Ні в якому разі не допускається тиск на учня шляхом виставлення двійок та зосередження уваги дитини на оцінки замість на предмети. Сама система оцінювання орієнтує педагога на глибоке розмежування та варіювання навчальних завдань.

Анкетування учнів доводить необхідність глибоких змін у системі навчання, які стосуються в першу чергу необхідності організації самостійної діяльності учнів під час вивчення шкільних предметів.

Треба мати на увазі, що в процесах сучасного виробництва і суспільного життя діяльність людини не мислиться як ізольована від діяльності інших людей. В це поняття входить також її здатність поєднувати свою діяльність з діяльністю інших людей, і робити це свідомо, в рамках єдності цілей, які стають її власними. Тому в ряді випадків самостійна робота нетотожна поняттю «індивідуальна». Вона повинна бути також колективною (робота в групах, робота в парах тощо). Хоч при цьому слід максимально враховувати індивідуальні можливості кожного учня.

Отже, включення дітей чи дорослих, учнів чи студентів у самостійну діяльність передбачає використання в освітньому процесі таких форм діяльності, як індивідуально-масова, парна та групова робота.

Завдяки творчим методам навчальні завдання виконуються на найвищому рівні пізнавального інтересу та навчальної автономності. Вони передбачають самостійне опрацювання проблеми на основі відомих фактів, прогнозування можливих шляхів її розв'язання, продумування способів їх перевірки, проведення відповідного дослідження, виявлення умов забезпечення ефективного навчання, а також контроль за виконанням поставлених завдань, аналіз результатів роботи. Творчі методи роботи відкривають широкі можливості для прояву уяви, інтуїтивних припущень, нестандартного й оригінального розв'язання проблеми.

Список використаних джерел

1. Андрійко І.Ф., Панова Л.С., Тезікова С.В. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: підруч. Київ : Академія, 2010. 327 с.
2. Арванітопуло Е.Г. Навчальні проекти з іноземної мови для учнів старшої школи. *Іноземні мови*. 2007. № 1. С. 14–18.
3. Арванітопуло Е.Г. Проектна робота з англійської мови учнів старшої школи. *Бібліотечна журналу «Іноземні мови»*. Вип. 2. Київ : Ленвіт, 2003. 64 с.
4. Бас І., Мельник Ю. Самостійна робота в системі індивідуального навчання учнів сільських шкіл. *Рідна школа*. 2002. № 6. С. 51–53.
5. Басай Н.П. Підручник як засіб керування самостійною роботою старшокласників з іноземної мови. *Збірник наук. пр. «Проблеми сучасного підручника»*. 2013. С. 46–52.
6. Боковенко Н.Р. Поєднання різних форм роботи на уроках англійської мови. *Іноземні мови*. 2003. № 2. С. 11–12.
7. Бурак В. Самостійність навчання як сучасний дидактичний принцип. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технічної освіти*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. Вип. 4 (II). С. 11–16.
8. Буряк В. К. Керівництво самостійною роботою учнів у навчальному процесі. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2001. Вип. 3. С. 135–145.
9. Буряк В.К. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра. *Рідна школа*. 2001. № 9. С. 49–51
10. Буряк В.К. Керування самостійною роботою студентів. *Вища школа : наук.-практ. видання / за ред. Ніколаєнко С.М.* Київ : Знання, 2001. № 4–5. С. 48–52.
11. Валява Л.О. Сучасному уроку – творчий пошук. *Іноземні мови*. 2003. № 2. С. 10–13.
12. Ващенко Г. Загальні методи навчання : підруч. для педагогів. Київ : Укр. Вид. Спілка, 1997. 410 с.
13. Вербицька М.М. Форми організації самостійної роботи учнів на уроках

англійської мови. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2013. Т. 12. № 1. С. 135–139.

14. Верещак С. Диференціація навчання за системою рейтингу. *Педагогіка і психологія*. 2006. № 1. С. 112–119.

15. Вишневський О. Теоретичні основи педагогіки: підручн. для студ. / Вишневський О., Кобрій О., Чепіль М.; за ред. О. Вишневського. Дрогобич : Відродження, 2001. 268 с.

16. Вишневський О.І. Методика навчання іноземних мов : навч. посіб.; 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2011. 206 с.

17. Вовк Н.А. Сутність поняття «самостійна робота» та вимоги до її організації. *Мови та літератури у полікультурному суспільстві*. 2017. С. 108–110.

18. Гладка О. Розвивальні предмети в системі модульного навчання. *Рідна школа*. 2004. № 6. С. 66–69.

19. Годкевич Л. Інтерактивні технології. *Завуч*. 2004. № 6. С. 9–10.

20. Головатенко Т.Ю. Методика викладання англійської мови: навчально-методичні матеріали. Київ : КУБГ, 2018. 65 с. <https://elibrary.kubg.edu.ua/>.

21. Гордєєва А.Й. Самостійна робота студентів при вивченні англійської мови професійного спрямування. Київ : КНУ, 2015. 42 с.

22. Гулич М.М. Організація самостійної роботи старшокласників на уроках англійської мови. *Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Демянчука. Серія Педагогіка та психологія*. 2025. № 1(3). С. 45–52.

23. Гуменюк О. Модульно-розвивальна система: модель психологічного зростання вчителя і учня. *Освіта і управління*. 2008. Т. 2. № 2. С. 75–81.

24. Гуменюк О. Самотворення духовного та модульно-розвивального навчання. *Рідна школа*. 2002. № 2. С. 16–21.

25. Гуріна А.П. Умови організації самостійної роботи учнів на уроках англійської мови в умовах НУШ. *Відкрита наука України: візійний дискурс в*

умовах воєнного стану. 2023. С. 315–321.

26. Демченко О. Дидактична система організації самостійної роботи студентів. *Рідна школа*. 2006. № 5. С. 68–70.

27. Жало О.А. Практичні методичні рекомендації для самостійної роботи з предмету «Методика викладання англійської мови в початковій школі». Біла Церква, 2013. 30 с.

28. Зайковські С.А., Адамовська Л.М. Ведемо урок англійською мовою: посібник для вчителя. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 48 с.

29. Закон України «Про загальну середню освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст. 226. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984>

30. Зварич І. Психолого-педагогічні принципи контролю й оцінювання знань. *Рідна школа*. 2001. № 10. С. 29–31.

31. Карп'юк О.Д. Засоби покращення результатів навчання. *Англійська мова в початковій школі*. 2006. № 10(23). С. 6–8.

32. Карп'юк О.Д. Психологічні основи навчання іноземних мов. *Англійська мова в початковій школі*. 2005. № 12(13). С. 6–8.

33. Козак О.В. Формування навчальної автономії старшокласників у процесі вивчення англійської мови. *Іноземні мови в школах України*. 2020. № 4. С. 12–17.

34. Корсакова О. Способи формування в учнів досвіду перетворювальної діяльності. *Рідна школа*. 2007. № 1. С. 44–47.

35. Костенко І. Г. Використання Інтернет-ресурсів на уроках англійської мови. *На допомогу педагогу: Таврійський вісник освіти*. 2013. С. 170–176.

36. Котова А.В., Туренко Р.Л. Принципи організації самостійної роботи студентів та вимоги до її проведення. *Науковий журнал «Science Rise»*. № 10/5 (15). 2015 / за ред. М.А. Георгіянц. Х.: НВП ПП «Технологічний Центр», 2015. С. 75–77.

37. Крамаренко С. Г. Інтерактивні техніки навчання, як засіб розвитку творчого потенціалу учнів. *Відкритий урок*. 2009. С. 7–10.

38. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах : підруч. / Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С В. Тезікова [та ін.]. Київ : Академія, 2010. 327 с.

39. Методика навчання іноземної мови : Навчально-методичний посібник (до курсу «Методика навчання іноземної мови») / О. В. Казанжи. Миколаїв, 2019. 227 с.

40. Методичні вказівки до виконання самостійної роботи з англійської мови. Львів : Педколедж, 2021. 28 с. Режим доступу: <https://pedcollege.lviv.ua/>

41. Михайленко Т.А. Інноваційні технології у вивченні англійської мови. Київ : Шкільний світ, 2008. 128 с.

42. Міняйло Я. В. Форми організації самостійної роботи учнів під час вивчення іноземних мов. Миколаївський ОППО, 2017. 22 с. <https://moippro.mk.ua/>.

43. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов та культур: теорія і практика. Київ : Ленвіт. 2013. 592 с.

44. Нос Л., Хома М. Нестандартні уроки з англійської мови в новій українській школі. *Молодий вчений*, 2020. № 10 (86). № 420–424. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-86>

45. *Поєднання різних форм роботи на уроках англійської мови. Іноземні мови. 2003. № 2. С. 14–15.*

46. Полякова В.Я. Зміст і сутність самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи. Матеріали науково-практичної конференції Криворізького педагогічного інституту. Кривий Ріг: КДПУ, 2020. С. 112–117.

47. Полянничко З.О. Використання проєктної методики в позакласній самостійній роботі учнів старших класів під час вивчення англійської мови. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2011. № 43. С. 104–108.

48. Практикум з методики навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх навчальних закладах: англ. мова, нім. мова, франц. мова, ісп. мова: навч. посібник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних

університетів / О. Б. Бігич [та ін.] / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Ірпінь : Видавець Романенко Л. Л., 2016. 398 с.

49. Практикум з методики навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх навчальних закладах. Англійська мова. Німецька мова. Французька мова. Іспанська мова : навч. посіб. для студентів клас., пед. і лінгвіст. ун-тів / С. Ю. Ніколаєва та ін. ; за ред. С.Ю. Ніколаєвої. Ірпінь : Романенко Л. Л. [вид.], 2016. 397 с.

50. Стадник О.О. Засоби навчання, як один з компонентів педагогічної системи. *Новий Колегіум*. 2013. С. 54–57.

51. Степанишин Б. Навчання – не самоціль, а розвиток і виховання (зміст освіти). *Рідна школа*. 2007. № 3. С. 40–42.

52. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : В 5 т; голова ред. кол. О.Г. Дзеверін. Київ : Рад. Шк., 1976–1977. Т. 5. : Статті. 1977. 639 с.

53. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах: колективна монографія / С.Ю. Ніколаєва [та ін.] /за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2015. 185 с.

54. Токарева Т. С. Організація самостійної роботи учнів при вивченні німецької мови. *Наукові записки ЦДПУ. Серія: Філологічні науки*. 2018. Вип. 165. С. 578–585.

55. Чорновіл І.С. Зошит для самостійної роботи з дисципліни «Англійська мова». Нікополь : Нікопольський медичний коледж, 2017. 18 с.

56. Шевченко С., Кривонос І. Самостійна робота у немовному закладі вищої освіти під час вивчення іноземної мови. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. Вип. 93. 2019. С. 58–64.

57. Ягупов В. В. Педагогіка – Методи контролю і самоконтролю в навчанні. Самостійна робота учнів [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://eduknigi.com/ped_view.php?id=193

58. Byrne D. Keys to language teaching. *Techniques for classroom interaction*. Longman, 2015. 180 p.

59. Kopzhasarova U. I., Manuilova N. A. Development of students independent work at foreign language classes. *International Journal Of Applied And Fundamental Research*. 2016. № 1. URL: www.science-sd.com/463-24967

60. Thaine C. Teacher Training Essentials : Workshops for Professional Development / Craig Thane. Cambridge : Cambridge University Press ; Cambridge Copy Collection, 2010. 127 p.

*Додаток А***Анкетування учнів проводилось за такими питаннями:**

1. Чи часто Ви працюєте самостійно?
2. Чи подобається Вам самостійна робота?
3. Чи самостійність учнів у навчанні є свідченням його демократичної організації?
4. Чи змінюються на краще стосунки між учителем і учнем під час організації самостійної роботи?
5. Наскільки розвиваються в характері ініціативність і творчість під час самостійної роботи?
6. Яка форма самостійного навчання під час вивчення англійської мови є, на Вашу думку, найефективнішою (індивідуально-масова, робота в парах, робота в групах)?
7. Наскільки важливою для організації самостійного навчання є мотивація діяльності?

Додаток Б

Приклади самостійних робіт

Зразки завдань для початкового рівня

- **Вставити пропуски:** Заповніть пропуски правильними формами дієслова "to be" (is/am/are).
 - I _____ a student.
 - She _____ a doctor.
 - They _____ friends.
- **Питання та відповіді:** Дайте відповіді на прості запитання.
 - What is your name?
 - How old are you?
 - What colour is the sky?

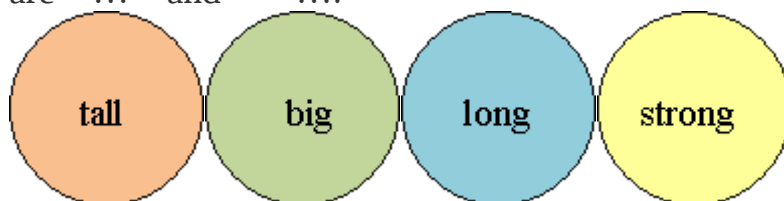
Під час вивчення теми «Тварини»
на уроках англійської мови

Find and circle the names of ten animals.

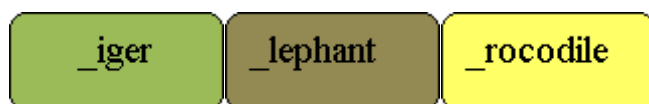
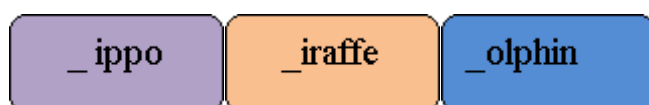
D	F	U	H	O	R	S	E	K	D	E	J	F
V	G	K	I	R	O	H	L	I	O	N	K	I
M	J	Q	P	G	U	E	P	I	G	O	H	S
D	O	L	P	H	I	N	G	M	A	F	K	H
S	F	R	O	G	L	V	D	T	I	G	E	R

Fill in the words.

Giraffes are ... , with necks so Elephants' trunks
are ... and

Get the first letter.

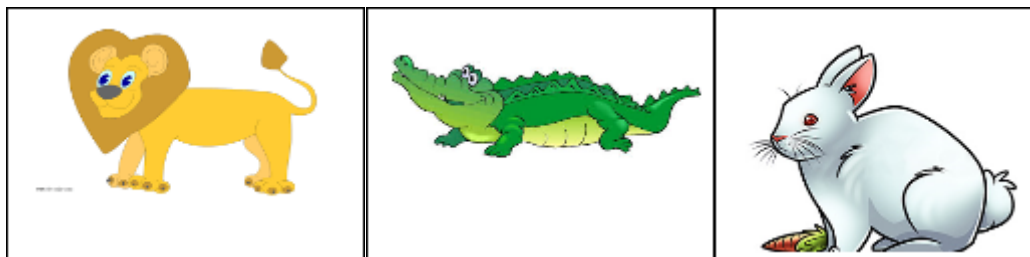

Match

It can swim.
It has got a long tail and
sharp teeth.
It is angry.

It can jump.
It has got a short
tail and two long
ears.

It can run. It has
got big body and
strong legs.

Write the sentence to the picture.

Cats eat

_____.

6. Make a sentence.

Зразки завдань для середнього рівня

- **Вставити пропуски:** Заповніть пропуски правильними формами дієслова "to have" (have/has).
 - I _____ a new book.
 - He _____ a car.
 - We _____ a big house.
- **Вибір правильного слова:** Виберіть правильне слово з дужок.
 - She (like/likes) ice cream.
 - They (play/plays) football.
 - He (go/goes) to school.

Самостійна робота з англійської мови №1

1. Перепиши у зошит:

This is a top. That is a big pond. This is a red bag and this is a green pencil. I have a big doll and she has a little doll. This is a black bus and that is a black bus. This is my red dress and this is his red drum. This is a back cock and that is a black duck.

2. Напиши правильну назву дня тижня і переклади.

1) Sunday	Sanday	Sundi	2) Tusday	Tuesday	TueisdY
3) Friday	Fruday	Fraiday	4) Thusdi	Thursdy	Thursday
5) Manday	Monday	Mondei	6)Wensday	Wensdi	Wednesday

3. Напиши запитання і відповідь до нього:

1.What is your name?	I live in Reshetylivka.
2.How old are you?	Yes, I do.
3.How are you?	I am OK!
4.Where do you live?	I am ten.
5.Do you like Sport?	My name is Taras.
6.Where are you from?	I am from Ukraine.

4. Напиши переклад слів:

Autumn – Summer – Spring – Winter –

5. Замість пропусків встав am, is, are.

He my brother. I a doctor.

Wein the park. She a girl.
 You big boy. They my friends

Самостійна робота з англійської мови №3

Прізвище: _____

1. Написати переклад назв днів тижня українською мовою:

Friday – _____ Tuesday – _____
 Wednesday – _____ Thursday – _____
 Sunday – _____ Saturday – _____
 Monday – _____

2. Вставити замість пропусків слова: *am, is, are*

We _____ in the classroom. They _____ doctors. It _____ a book. He
 _____ 5. She _____ my mother. You _____ my friend. I _____ a teacher. We
 _____ pupils.

They _____ my friends. I _____ Oksana. It _____ my cat. You _____ my
 brother.

3. Списати писаними літерами у робочий тоненький зошит :

(зошит разом з листком здати вчителеві)

This is a top. That is a big pond. This is a red bag and this is a green pencil. I have a
 big doll and she has a little doll. This is a black bus and that is a black bus. This is my
 red dress and this is his red drum. This is a back cock and that is a black duck.

4. Розфарбуй відповідно до зазначених кольорів:

Самостійна робота з англійської мови №4

Прізвище: _____

Встав замість пропусків слова *have/ has*.

I _____ a big dog. We _____ brown bags. They _____ a red dress.
 It _____ a long tail. She _____ blue eyes. You _____ an old book.
 He _____ a computer. We _____ many friends. I _____ a big family.
 She _____ a mother. You _____ an apple. He _____ small nose.

Переклади на українську мову:

My red dress – _____

His green coat – _____

Her blue sweater – _____

Our black jacket – _____

Your grey suit – _____

Their orange caps – _____

Напиши словосполучення вживаючи **much** або **many**:

Dog, milk, cat, book, snow, rain, pen, time, apple, window, water, cock.

Визнач правильно написане слово обведи його:

cartet	karpet	carepet	carpet
armchair	amchair	emshair	armhair
flor	floor	floo	foor
cofa	sofe	sofa	soffa
in front of	on front of	in frant ov	in frond of
nekst to	next tu	next to	neks to
nier	near	neer	near
unde	uder	ander	under

Самостійна робота з англійської мови №5

1. Встав дієслово **am, is** або **are**.

We _____ in the classroom. They _____ famers. It _____ a book. She _____ my mother. He _____ 5. You _____ my friend. I _____ a teacher. We _____ pupils. They _____ my parents.

I _____ Oksana. It _____ my cat. You _____ my brother.

2. Підпишіть малюнки англійською мовою.

3. Напиши переклад речень.

- She never drinks coffee.

- Mum usually cooks a cake on Sunday.

- I sometimes have toasts with jam for breakfast.

- My mother always cooks chicken on Sunday

Самостійна робота з англійської мови №6

1. Напиши переклад слів українською

summer –

autumn –

winter –

spring –

Tuesday –

Sunday –

Friday –

Monday –

Thursday –

Wednesday –

Saturday

2. Встав замість пропусків **am, is, are**

We _____ in the classroom. They _____ famers. It _____ a book.

She _____ my mother. He _____ 5. You _____ my friend. I _____ a teacher.

We _____ pupils. They _____ my parents. I _____ Oksana. It _____ my cat.

You _____ my brother. I _____ a big dog. We _____ brown bags. They _____ a red dress. It _____ a long tail. She _____ blue eyes. You _____ an old book. He _____ a computer. We _____ many friends. I _____ a big family. She _____ a mother. You _____ an apple. He _____ small nose.

3. З'єднай запитання і відповідь.

What is your name?

I am Ok, thank you.

How old are you?

I live in Poltava.

How are you?

My name is Natalia.

Where do you live?

I am seven.

Зразки завдань для вищого рівня

- **Переклад:** Перекладіть речення з англійської на українську мову.
 - The cat is sleeping on the sofa.
 - I am going to the cinema tonight.
- **Складання речень:** Складіть речення за поданими словами.
 - London, a, is, big, city.
 - go, I, school, to, tomorrow.
- **Короткий текст:** Напишіть короткий текст про свій улюблений фільм, книгу чи хобі.

Form 5

Subject: My leisure time

1. Translate the words

To rest, to relax, time off, to take, to like, Let me go out! Repeat the words, please!
Take your place!

2. Complete the 5 sentences

I like...

3. Make up these verbs in Present Simple Tense 3th Person Singular

To read, to write, to drive, to make, to speak

4. Act out the dialogues

- I go to the skating-rink. I want to skate.
- Mum, don't let Igor go there. It is very cold and he is ill.
- Igor, don't go to the skating-rink. Stay at home. I can read you a story.
- Well, let's read about Winnie-the-Pooh and his friends.
- OK. With great pleasure.

Form 6

Subject: My family

1. Translate the words

Мама, дідусь, дядько, дочка, сім'я, nephew, aunt, twins, father, grandson

2. Match the parts of the sentences

1) My mother's sister is...	a) my cousin
2) My father's niece is...	b) my grandmother

- 3) My brother is... c) my aunt
4) My uncle's mother is... d) my mother's son.

3. Write questions to these sentences, make them negative

- 1) My brother's name is Volodymyr.
2) Her uncle and aunt work in a hospital.
3) His grandmother has got three daughters and two sons.

4. Write a few words about your family. (6 sentences)

Form 6**Subject: My leisure time****1. Translate the words**

To make a bed, to dress, to do morning exercises, to wash, to clean, to get up, to relax, day off, holidays, weekends

2. Make up the negative and interrogative form

1. I am dancing now.
2. You are singing a song at this moment.
3. We are working now.
4. He says that he is doing his homework.
5. My cat is playing with a ball at this moment.
6. You are watching TV at this moment.
7. I am meeting my friends.
8. They are sleeping now.

3. Write down a few words about your days off. (8 sentences)**Form 7****Subject: Place we live in****V. – 1****1. Translate the words**

Приватний будинок, двері, праворуч, школа, concert hall, behind, skyscraper, city, suburb

2. Make up many sentences as you can use the tables given below

There	Are is	A lift Many apartments Some rooms Many storeys	in	An apartment building. A skyscraper. A cottage
-------	-----------	---	----	--

3. Correct mistakes

1. People in the country-side live in multistoried blocks of flats.
2. People in the suburb live in skyscrapers.

3. People in large cities usually live in private cottages.
4. People in towns live in skyscrapers.
5. People in villages live in apartment buildings.
6. People in villages usually rent an apartment.

4. Write down a few words about place, where you live in.

Form 7 Subject: Place we live in

V. – 2

1. Translate the words

Garage, gutter, fence, chemist's, opposite, церква, пошта, ліворуч, околиця, поштова скринька

2. Match column A with column B to have words or word-combinations

1. country	a) conveniences
2. central	b) building
3. mail	c) scraper
4. modern	d) water
5. multi	e) house
6. private	f) heating
7. sky	g) side
8. running	h) box
9. apartment	i) storied

3. Correct mistakes

1. People in the country-side live in multistoried blocks of flats.
2. People in the suburb live in skyscrapers.
3. People in large cities usually live in private cottages.
4. People in towns live in skyscrapers.
5. People in villages live in apartment buildings.
6. People in villages usually rent an apartment.

4. Write down a few words about place, where you live in.

Form 7

Subject: My House V. – 1

1. Translate the words

Стеля, крісло, ложка, серветка, піч, підвіконня, ніж, будильник, дзеркало, килим, подушка, одіяло

2. Write down plural form.

A cat, a sheep, a deer, a child, a goose, a tooth, a book, a family, a man, a woman, a mouse, a foot, a tomato, a table, a knife, a shelf

3. Complete the text with a, an, the

1. What is ...name of this village?
2. Jane is ... very nice person. You must meet her.
3. Montreal is ... large city in Canada.
4. What is ...largest city in Canada?
5. Don't sit on ... floor. It's very dirty.
6. Tom is in ... bathroom. He's having ...bath.

4. Nine people live in a block of flats. Use the picture and complete the sentences with on/next to/between/ above/below

Steve	Mary	Bill
Catherine	Chris	Paul
Janet	Sandra	Joe

1. Chris lives....Catherine and Paul.
2. Joe livesthe ground floor.
3. Mary livesSteve and Bill.
4. Paul livesthe first floorChris.
5. Catherine livesJanet.
6. Chris lives Sandra and Mary

Form 7 Theme: My house V. – 2

1. Translate the words

камін, диван, ліжка-близнюки, килим, люстра, подушка, холодильник, тарілка, простирадло, стіл, диванна подушка, раковина

2. Sort out the words into the given columns.

Bookcase, garage, swimmingpool, dining-table, armchairs, fridge, toilet, chairs, stove, towel, pillow, bedside-table, soap, throw pillow, sheet, fireplace, mirror, garden, sink, spoon

Living-room	Bedroom	Bathroom	Kitchen	Outside the house

3. Complete the text with a, an, the

1. I wrote to her but ...letter never arrived.
2. Britain is ...island.
3. What is ...name of village?
4. We live in ...old house near ...station. It's two miles from ...centre.
5. This is ... nice room, but I don't like ...colour of ...carpet.
6. You look very tired. You need ...holiday.

4. Write down 7 sentences about your room.

Form 7

Theme: My house

V. – 3

1. Translate the words

Раковина, холодильник, стінна шафа, плита, тарілка, виделка, стілець, простирадло, килим, дзеркало, диван, люстра

2. Put the words into correct column.

Singular Plural Singular and plural

Families, storey, mice, fish, men, tooth, ox, children, houses, sheep, feet, lice, woman, eyes, deer, ear, faces, fox, geese, shelves, roof.

3. Complete the text with a, an, the

1. I wrote to her but ...letter never arrived.
2. Britain is ...island.
3. What is ...name of village?
4. We live in ...old house near ...station. It's two miles from ...centre.
5. This is ... nice room, but I don't like ...colour of ...carpet.
6. You look very tired. You need ...holiday.

4. Write down 7 sentences about your room or complete the sentences.

Nine people live in a block of flats. Use the picture and complete the sentences with on/next to/between/ above/below

Steve Mary Bill

Catherine Chris Paul

Janet Sandra Joe

1. Chris lives....Catherine and Paul.
2. Joe livesthe ground floor.
3. Mary livesSteve and Bill.
4. Paul livesthe first floorChris.
5. Catherine livesJanet.

5) To prepare food for breakfast, dinner

6) To help with cleaning

4. Write a few words about your home chores (10 sentences)

Form 8

Subject: Clothes, food and drinks

1. Translate the words

Jeans, trousers, socks, tights, shirt, плаття, спідниця, чоботи, пальто, рукавички

2. Find 15 words on the topic „Food and drinks“ in the box of letters given below.

Make up 5 sentences with the words.

v	e	g	e	t	a	b	l	e	s
a	c	m	d	s	a	l	a	d	t
e	j	a	c	o	f	f	e	e	e
m	u	s	h	r	o	o	m	s	a
b	i	h	i	f	i	s	h	s	k
i	c	e	c	r	e	a	m	e	f
m	e	d	k	u	g	p	i	r	h
v	t	k	e	i	l	p	l	t	j
u	x	a	n	t	q	l	k	o	r
p	l	u	m	y	n	e	s	w	p

3. Read the words and sort them out into two columns.

Pear, sugar, apple, butter, bread, sweet, lemonade, ice-cream, water, milk, plum, coffee, egg, potato, orange

Countable (Злічувані)	Uncountable (Незлічувані)

4. Write about food and drinks.

Додаток В**Проектні завдання**

✓ Проектна робота «About myself». Знадобляться такі канцелярські предмети: кольоровий тонкий картон формату А4 або аркуш паперу (для виготовлення анкети; можна підготувати шаблони анкети), фломастери, кольорові олівці, клей, ножиці, канцелярські кнопки й власне фото.

Процес виконання: діти працюють над проектом у парах. Кожен із них повинен виготовити анкету для однокласника/однокласниці. Обмінюються своїми фото й приклеюють їх на аркуш ліворуч. Потім по черзі запитують один одного про ім'я, прізвище, вік, хобі, улюблені види діяльності в школі й після школи, улюблений предмет, колір, тварину, їжу тощо й вписують цю інформацію в анкету. Виконання такої проектної роботи сприяє формуванню й розвитку в учнів комунікативних й писемних здібностей.

✓ Вивчивши тему «School subjects», доцільно провести проектну роботу. Для її виконання знадобиться такий матеріал: фломастери, кольорові олівці та кольоровий папір, клей, ножиці, довга мотузка, яка знадобиться для виготовлення гірлянди з малюнків, клейка стрічка.

Процес виконання: кожен учень/учениця малює на аркуші кольорового паперу свій улюблений шкільний предмет, зазначаючи внизу своє ім'я. Таким чином діти усі разом виготовляють гірлянду, приклеюючи малюнки на мотузку лицьовим боком назовні, загинаючи верхній край. Цю гірлянду прикріплюють до дошки за допомогою клейкої стрічки.

✓ Вивчаючи тему «My room», проводиться наступна проектна робота. Для її виконання знадобиться клей, кольоровий або білий картон, ножиці, кілька магнітів або канцелярські кнопки, дошка, фломастери.

Процес виконання: учень/учениця виготовляє для себе комплект меблів, що є в її/його кімнаті. Малює меблі на картоні, вирізає й розфарбовує їх. Потім приклеює до них зі зворотнього боку невеликі магніти (або ж можна використати канцелярські кнопки). Зробивши це, діти грають в парах, обмінюючись комплектами меблів, які виготовили, розділивши дошку на дві частини. Вони по черзі запитують один одного про розташування меблів у кімнаті й розміщують їх на дошці відповідно до почутих відповідей. У кінці гравці повинні перевірити, наскільки точно вони змогли відтворити кімнату один одного.